Dik Manusch

SE MÄNNISKAN

Nr 1, 2015 • Pris 50:-

P-H Bartholdsson
Tapetserade fågelholkar

Niklas Orrenius
Kravallerna i Jönköping

Stefan Bergmark
Hatet mot romer har djupa rötter

Ilie, jordbrukaren som blev tiggare
”Skellefteborna är fantastiska”

Dik Manusch

SE MÄNNISKAN

Vi borde ha en tidning, hade en av gubbarna utbrustit vid bordet. Som de hemlösa har i Stockholm. Jag fick höra vad Ilie hade sagt, och tog med mig frågan till hans syster, och hennes familj, i deras husvagn. Det blev vilda diskussioner. Vad skulle det stå i en sådan tidning? Vem skulle skriva i den?

Det lades fram förslag om att tidningen skulle ha ett namn på romani. Dik Manusch. Det skrattades bort. Hur skulle det se ut? Ett namn på romani, vem skulle vilja läsa den?

Nu började även jag bli uppjagad. Fast vad kunde väl vi om att göra en tidning? Det är ju inte direkt som att ha en klädinsamling. Fast klädinsamlandet hade ju varit väldigt lyckat.

Så vi gjorde likadant som vi hade gjort med klädinsamlingen. Vi skrev ett upprop. Berättade vad vi behövde, syftet med det, och undrade om det fanns några hugade journalister som ville hjälpa oss. Och det fanns det. Från hela landet slöt människor upp. Kända och okända. Alla ville de vara en del av vår tidning.

En del av de insamlade texterna är helt nya, exklusiva för första numret av Dik Manusch. En del har varit publicerat tidigare i andra tidningar, men har ett innehåll som vi tycker är viktigt att belysa. Så väl nytt, som begagnat av god kvalitet. Precis som med kläderna.

Norran erbjöd sig att sponsra oss med tryckningen av första numret. Och inte nog med det! Norrans reportrar har löpt runt som illrar på sin lediga tid för att sätta ihop tidningen! Jag vet inte om jag ska ge heder åt Norran, eller åt era medarberatare. Men fy fan vilket bra jobb ni har gjort!

Det nummer du håller i din hand är ett resultat av att många människor slutit upp

Det här är ett så gott exempel på människor, där ingen kan göra allt, men alla har bidragit med det de kunnat, och resultatet är en sådan knockout att du får skita ut framtänderna.

Det nummer du håller i din hand är ett resultat av att många människor slutit upp, för att förändra. Det är utarbetat tillsammans med de människor som tidigare var tiggare, men som nu är tidningsförsäljare.

En tiggare, är en person som tigger. Det är ingen statisk beskrivning av en människa. Det är något man är, bara under den tid man faktiskt tigger. Precis som jag bara är ledarskribent tills den här texten är färdig. Sen återgår jag till att vara andra saker. Mamma, sambo, lasagneälskare. Precis som personen du har köpt tidningen av, så är jag så mycket mer än bara min sysselsättning.

Dik Manusch! Se folket. Se människan.■

Kör så det ryker!
Tillsammans gjorde vi det här.
Tillsammans kan vi förändra.

/Linda Lundqvist
Ordförande för föreningen RUNG
Initiativtagare till Hjälp Västerbottens tiggare
Krönikör i tidningen Arbetaren
Och en av de många hjärnorna
bakom tidningen Dik Mansusch

Ansvarig utgivare: Sensus, Helen Hugosson Strandemo
Redaktion: Britt-Inger Lundqvist
Tryck: Norran
Produktion: Konrad Burman, Norran
Foto framsidan: Ola Westerberg, www.olawesterberg.com
Dik Manusch porträtt av: Annelie Sandberg
Tack till: Alla personer som ställt upp med material till denna tidning!

Ilie, jordbrukaren som blev tiggare

”Skellefteborna är fantastiska”

Han är jordbrukaren som blev tiggare 350 mil hemifrån. Ilie Ciurar, 58, lämnade rumänska byn Netuz för Skellefteå och är lycklig – över skellefteborna.

– Fantastiska människor, jag skulle gärna bo här. Men du vet, språket … säger Ilie och skakar på huvudet. En man med ett bistert yttre, men med ett stort hjärta.

Vi träffas i ett litet samhälle utanför Skellefteå. Tre husvagnar, nästan insnöade, inte långt ifrån ett slitet, kallt kapell, är romernas hemmaplan.

Tio medlemmar.

Framtid: tigga på Skellefteås gator och torg för att familjerna i Rumänien ska överleva.

– Visst skulle jag vilja vara hemma. Aldrig behöva lämna familjen. Men vad ska man göra? Vi måste leva, säger Ilie.

Du har säkert sett honom i Skellefteås centrum?

Kanske utanför systemet?

Kanske utanför CK eller kanske utanför någon annan shoppinggata där vi skelleftebor mest rör sig.

De romska familjerna kom förra året. Året dessförinnan fick bland annat Oslo besök.

– Men, säger Ilie, Skellefteå är min favorit. Här känner vi oss välkomna. Kanske är kommunens positiva inställning en bidragande orsak? Kommunstyrelsens arbetsutskott har beslutat att under tre månader, 1 december–1 mars, bidra med stöd för hyra, eldrift, boende och tolkmöjligheter för 45 000 kronor.

Bakom stödet står också föreningen SAMS, nio kyrkor och två föreningar, som gör ett beundransvärt oavlönat hjälparbete.

– Vi är imponerande av det stöd vi får från skellefteborna, säger Britt-Inger Lundqvist, som ingår i SAMS styrelse.

Ett av resultaten är just denna tidning, som tiggarna i Skellefteå säljer till allmänheten. Tryckningen och papper står Norran för.

Likheter finns till Situation Stockholm, de hemlösas blad i Stockholm.

– Kan vi hjälpa de utsatta ska vi göra det. Det är självklart, säger Norrans vd Anders Westermark.

Peter Eriksson i Sams styrelse instämmer:

– Vi är väldigt glada över den generositet skelleftebor, företag och institutioner, visar för de hemlösa.

Stort tack!

Men tillbaka till Ilie Ciurar. Just den här dagen är det 20 minusgrader i Skellefteå och snöyra i luften.

Men romerna drar sig inte för att tigga. Litet överdrivet; de tigger för livet

– Det här livet är tufft. Men samtidigt gör vi det för våra familjers skull, säger Ilie, än en gång.

Han minns tillbaka till den tid då president Nicolae Ceaușescu var diktator. Ceaușescu arkebuserades och Rumänien blev en demokratisk republik.

– Ska jag vara

ärlig hade vi det bättre på Ceaușescu tid. Men samtidigt har vi nu en president som försöker rensa upp i träsket, arrestera tjuvar och banditer. Däremot såg Ceaușescu till att nästan alla hade jobb, säger Ilie.
Rumänien är medlem av militäralliansen Nato sedan 29 mars 2004 och Europeiska unionen sedan 1 januari 2007. Detta bör också bidra till bättre tider, med tiden, tror Ilie.

Han lever för dagen. Kroppen är i olag och för några veckor sedan låg han på Skellefteå lasarett i två dagar.
– Idag mår jag bättre, men jag behöver något att stödja mig emot. Därför använder jag den här kryckan, säger han.
Vi diskuterar tiggeriet och skammen att behöva tigga.
– Om jag kunde överleva på annat gör jag det. Men idag finns inget val.
Ofta påstås att tiggare är tvingade att tigga. Att delar av inkomsten går till organiserade ligor. Din kommentar?
– Det vet jag ingenting om. Jag tigger för min familj och varenda slant är välkommen. Det vill jag att alla ska veta. Och vi är alltid tacksamma.
Än en gång; ligger det något tvång i tiggandet?
– Nej, säger Ilie och skakar på huvudet.

Mellan 200 och 250 kronor brukar varje tiggare i Skellefteå kunna räkna ihop varje dag. Då är de vanligtvis ute mellan halv tio på morgonen och fyra-fem på eftermiddagen. I ur och skur och vinterkyla.
Hur behandlas ni av skellefteborna?
– Som jag sagt; väldigt bra. Även polisen är snäll. Inga problem. Däremot har det ibland varit bråk mellan tiggare då de vill sitta på samma plats...
Och hur gör man då?
– Det brukar lösa sig, säger Ilie, som betonar att han inte gillar tiggarbråk.

I Rumänien är barnbidraget omkring motsvarande 100 kronor per månad.
– Även om man är sparsam med inköp så räcker det inte långt. Saknas samtidigt jobb är det svårt för barnfamiljer. Även om sommaren är enklare med värmen. Just nu är det sällsynt tufft i i Rumänien.
När detta skrivs, 29 december, är det 18 grader kallt i Skellefteå. Lika många som i Rumänien. Men där är husstandarden betydligt sämre.
Samtidigt kikar jag in i familjens husvagn. Iskallt och orgie av oreda, vad jag kan se. Men ordning och reda enligt Ilie.
Varför har du ingen värme?
– När vi lämnar husvagnen slår vi av värmen. När vi är tillbaka slår vi på den, säger han.

Vi pratar om bra och dåligt i de två länderna.
– Människorna är det bästa med Sverige. Vi får stöd och de som bestämmer stöttar oss. Vi har mycket att tacka för.
Nu är du bara snäll!
– Nej, jag menar vad jag säger.
Vad är dåligt?
Ilie funderar att tag, tittar upp i husvagnstaket och säger:
– Ingenting, ja, kanske vädret?
Men det är som i Rumänien.
Kallt på vintern.

På nätet har romernas situation i Skellefteå med omnejd diskuterats flitigt. Några av frågorna (frågeställarna förblir anonyma, Ilie svara):
Har ni några chanser att få stadigvarande jobb i Skellefteå?
– Ja, kanske, men jag är för gammal och kan inte språket. Då är det väldigt svårt.
Får ni behålla pengarna som ni samlar in?
– Ja, ingen annan står bakom våra insamlingar.
Hur fick ni ert boende?
– Med hjälp av organisationer i Skellefteå. Vi har också fått många prylar, kläder och sånt.
Vem har betalat resan hit?
– Vi har samlat själva och i andra fall lånat av vänner eller släktingar. Sedan tigger vi och skickar vi tillbaka pengar till dem.
Är ni rädda när ni sitter och tigger?
– Nej, vi har många snälla människor omkring oss.
Tid är pengar, framför allt småpengar, och efter tre kvarts samtal, via proffsiga tolken Claudia Elysa, tar vi adjö. Ilie ser lika sammanbiten ut som före intervjun.
Tack! Ha det bra, säger jag.
– Tack, säger han.
Sedan får han gratischansen att åka med reportagebilen till stan.
– Om några dagar måste jag tillbaka till Rumänien. Jag vill se det nyfödda barnbarnet och så måste jag fixa ved för vintern. Familjen ska inte behöva frysa när jag är borta, säger han.
Är du orolig för en riktigt tuff vinter i Rumänien?
– Ja. ■

Bo Fuhrman,
bo.fuhrman@telia.com

Fakta Ilie Ciurar
Nationalitet: Romer, bosatt i Rumänien.
Ålder: 58 år
Familj: Makan Domitro Lina Zhita, tre barn, dessutom ett barnbarn som fötts för en dryg månad sedan.
Bor: Byn Netuz, Rumänien.
Yrke: Jordbrukare.
Idag: Tiggare i Skellefteå.

Foto: Ola Westerberg

Tapetserade fågelholkar

Jag hamnade vid bord tillsammans med en av ledamöterna i stadens kulturnämnd och en tjänsteman som arbetade med konflikter i kommunen. Min fru satt en bit bort. Barnen hade spring i benen. Ämnet för dagen var med viss självklarhet SD:s framgångar i EU-valet.

Kulturpolitikern berättade om ett framgångsrikt projekt efter mordet på John Hron. Man hade genskjutit de högerextrema i skolorna och på sätt så fått ner antalet medlemmar i högerextrema sammanslutningar.

Jag sade det inte, men jag avfärdade förstås det goda exemplet i samma stund som jag hörde det. Furor paedogogicus, ovanan att trycka i halsen på ungdomen det som är allra angelägnast att vi vuxna själva förstår. Föreställningen att nazism är ett utslag av ungdomligt oförstånd måste ändå sägas så vara grundligt motbevisad att det ligger något direkt delirant över den. De flesta som röstar på SD går inte i skolan längre.

Men det skulle fortsätta. Med fler goda exempel.

Det fanns en by utanför Halmstad, som dominerats av en familj med många sociala problem. Det var en gammal stationsort, som hade hamnat på undantag när man lade ner järnvägen. Men (!) där fanns det ett par blonda systrar som sysslade med musik. De hade arrangerat musikevenemang för att bryta med den tråkiga bilden av byn och den byn var ännu ett av dessa härliga exempel. Tjänstemannens dotter hade själv spelat trummorna. På något sätt, som jag helt enkelt är för obegåvad för att hänga med i, hade främlingsfientligheten då upphört.
I EU-valet fick SD 18 % och i riksdagsvalet fick de 23% i det valdistriktet. Värst i kommunen.

Jag suckade för mig själv. Första gången jag var tillbaka i Halmstad igen, och här satt jag med samma skit hela vägen upp till öronen igen.

De stjärnögda bordskamraterna kunde ju inte gärna veta att de talade om min by. De visste inte att de talade om en idé som ursprungligen faktiskt hade varit min egen och som min hustru hade genomfört som ordförande i den samhällsföreningen. En samhällsförening som sedan fascisterna sedan tog över. Med våld.

”Det är precis av det här skälet som censur är så viktigt i totalitära samhällen”

”Nej”, sade jag, ”de har inte arrangerat ett musikevenemang. Det klarar de nämligen inte av. Det var hon som sitter där borta. Det är min fru.”

Visst hade det funnits anledning att förbättra byns anseende. Halmstadborna har pratat om bygget som ett tattarnäste långt bortom civilisationen både före och efter Fredrik Ströms, Folket i Simlångsdalen. I den meningen är det ingen skillnad på år 1903 och 2013.

Men det hände något 2010, som skulle förändra allt. Deras eget parti kom in i riksdagen.

Det år min äldsta dotter föddes, 2004, föddes fem flickor i byn. 2010 fanns fem barnfamiljer kvar. 2014 återstod en av dem.

Det tar något år innan man inser vidden av det.

En av aboriginerna var på obestånd igen och huset var ute på exekutiv auktion. Alla skvallrade med illa dold förtjusning om det och pratade de skön-

sjungande systrarnas far på ryggen. Järngänget hade en bastu nere i Grove. När han cyklade hem sjöng de en nidvisa om honom och de tänder han inte hade. Det var hans närmsta kamrater.

Nu ville familjen inte veta av honom, inte de sjungande systrarna heller. Det var lite för mycket att bevittna i juletid. Vi bjöd in honom både till julafton och nyårsafton. Han låtsades som ingenting, det var så han hanterade det. Han rynkade förnämt på näsan åt både skinkan och grönkålen som inte riktigt levde upp till hans förväntningar.

På nyårsafton sprack det för honom. Han var tvungen att återställa (rang-) ordningen. I höjd med laxen anmälde han att judarna var nazister. Bredvid honom låg en då tre veckor gammal nazist.

Detta var på slutet av den gamla goda tiden, den tid då vi upplysta människor ännu ”informerade” om att rasism är dumt. Det är nu länge sedan jag trodde på den patetiska idén. Människor berövas sina möjligheter och drivs ut i fattigdom. Men medelklassen är övertygad om klasshatet kan överbryggas ... med information om kvinnor, invandrare och homosexuella.

Sverigedemokraterna har noll-tolerans mot rasism. Det kan synas udda, men är långt från det. Den sortens svinaktighet, rasism, bär helt enkelt emot. Den blir lättare att bära, om man låtsas att den är något annat. Det blir lättare att röra sig bland folk, om man låtsas att det är något annat. Det är precis av det här skälet som censur är så viktigt i totalitära samhällen. Får man veta, så faller det.

Först förvånandes vi att aboriginerna nästan som en man valde att ta ställning för dem de själva betraktade som det allra värsta slöddret. Men, det var ju deras gemensamma hemlighet. Det handlade om dem själva. Alla. Några få skilde ut sig. De kunde spåras tillbaka till sådant som en falskanmälan, för 60 år sedan.

På det sättet blev den som ledde opinionen den nazistiske pedofilen tvärs över gatan. Kärringarna skakar av äckel när de berättar om hur pedofilnazisten tallar på sina barnbarn. Men gör allt för att dölja det.

Det krävs fyra riktiga män för att klara av en reumatisk kvinna.

Det är en så härlig begivenhet att hela byn är på plats.

”En av de som överföll oss hemma var chauffören på skolbussen”

Sedan hittar polisen inga vittnen. Några reagerar på polisens fråga: ”Det är väl ord som står mot ord.”

Och så där fortsätter det, med människor som spottar på barnen och överfaller en i hemmet. År ut och år in.

En av de som överföll oss hemma var chauffören på skolbussen. ”De ungarna skall aldrig få åka på min buss.” Det kan ju tyckas vara rätt clear cut. Det är det inte. Inte när näsan är lite krokig. Efter en evighetslång process, där de debila stupiditeterna staplades på varandra fick vi ett brev hem, där kommunen upplyste oss om att det där var våra privata problem.

Medan vi bytte skola, och körde 7 mil om dagen för att komma dit, började medelklassen förstå vad som var på gång.

Så de vände oss också ryggen. Förstås.

En rektor som hade stormat fram och kramat min fru i samband med ett tal på första maj, låtsades nu som att vi inte fanns.

Det sommarboende hovrättsrådet sade inget. Han gör ju inte det. Men, när jag gick förbi och morsade som vanligt, sade kammaråklagaren: ”Du kan gå nu.” Vi hade orsakat det själva.

Så där höll det på. Under en period letade jag efter förklaringar. Det gör jag inte längre. De delar inte mina värderingar. De delar deras värderingar.

En påsk kom en av mina gamla klasskamrater, duktigt påstruken hem till oss. Man skall inte göra sig några illusioner, han är en av aboriginerna. Han hade 1,2 i medel i avgångsbetyg intygade han. Nu var han uppbragt. Denne bekännande SD-man tyckte att det blev för mycket. Samtalet runt påskbrasan hade rört sig om min familj. Jag känner dem och vet hur det låter. Pedofilnazisten låter som ett oralt lavemang. Han är patriarken i ”den där familjen” som kulturpolitikern talade om.

Historikern Heléne Lööw skriver om oviljan att se antisemitism (SKMA). Alla som kommit i beröring med frågan om rasism har (eller borde ha) ett förhållande till Philomena Esseds resonemang om vardagsrasism. De flesta har inte det. De tycker inte att de behöver informera sig. De vet ändå. Men Essed pekar på ett av rasismens bärande ben är att förneka att rasism är rasism, att påstå att det är något annat, att de drabbade är överkänsliga.

Där satt jag, omgiven av kulturintresserade, informerade, helt igenom svenska personer, som hade byggt upp en rosig fiktion om andra helt igenom svenska personer, fullständigt oinformerade och okultiverade, som helt saknade förankring i verkligheten. De hade förvandlat det värsta rasistfästet i kommunen till ett litet antirasistiskt paradis. Det är självfallet mycket enklare att leva i sådan verklighet, än en verklighet där just de människorna spottar på judiska barn.

Liksom all annan politiskt korrekt medelklass uttryckte de sina stora förvåning över att antisemitism finns. Att man med sådant eftertryck bedömmer sig av att vara så bakom flötet, ja, det bär mig emot. Och det råkar vara precis samma melodi som rasisterna själva spelar, förnekandet av realiteterna.

Det finns ingen i min familj som har ett sådant värde, inte jag, inte min fru, inte mina döttrar, att någon av dem skulle offra sin fiktion. När vi försvann ur blickfånget, så slapp man att se oss.

Medan vi ännu bodde kvar köpte polisen Cathinka Rotting en sommarstuga i min gamla by. Hon hade befattningen ”insatschef”. Det vore synd att säga att hon gjorde sig till för att ställa sig in.

Plötsligt en dag kom hon klampande i vår trädgård. Kamratlig. Hon ville att det skulle vara trevligt i byn och nu skulle vi hjälpa till att röja upp. Det hade vi inga som helst planer på. Samtalet fortsatte och hon hade själv sett att vi var otrevliga. Hon hade varit FN-polis i Sudan. Uppenbarligen menade att hon visste hur man skötte infödingar och så vi skulle följa hennes anvisningar. Jag kände ju hennes sagesmän – utan och innan – och kunde kasta tillbaka det hon sade, med det vidhängande namnet. Inte ens det fick henne att tänka efter.

Hon berättade att hon kom så väl överens med nazistpedofilen som hon var förtjust i.

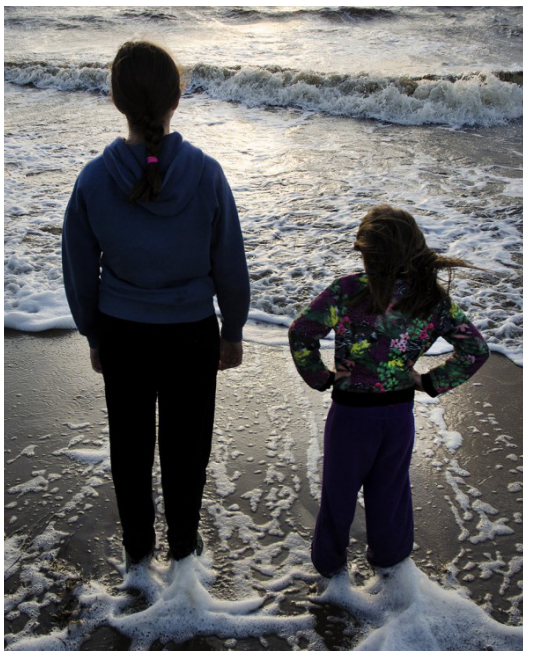
Nu säger vår statsminister att sverigedemokraterna är nyfascister. Naturligtvis utbryter då en mycket allvarlig diskussion om man får säga så och om det verkligen är rätt benämningen. Medelklassen flyr i sporrsträck mot abstrahering och en fiktionalisering av det rasistiska samhällsproblemet. SD har fällt regeringen, men landets intellektuella springer runt med en rosa påse på huvudet.

Problemet blir så mycket lättare att handskas med om det inte är på riktigt.

Så vi blundar för realiteterna. Och tar därmed ställning för rasisterna.

Jag gick bort till Cathinka Rottings sommarstuga och tog en bild på hennes tapetserade fågelholkar. ■

P-H Bartholdsson

Framtidstro hos Resande
trots förtryck och övergrepp

För första gången får personer tillhörig Resandefolket möjlighet att ge sin egen berättelse om hur förtryck, diskriminering, förföljelser har påverkat dem själva och deras uppväxt. Men också hur de ser på framtiden.
Etnologerna Ann Hellman och Britt Inger Lundqvist är redaktörer för boken som ges ut av Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala.

Få minoriteter är så omskrivet av fördomar som Resandefolket; svenskar som bebott landet sedan 1500-talet och genom sina försök att assimileras blivit föremål för de svenska myndigheternas övergrepp och förtryck.

- Steriliseringar
- Omhändertagande av barn
- Utnyttjanden och övergrepp

Vägen fram till ett självständigt och fritt liv för Resandefolket har varit kantat med tvång och hot; Vorsnos drom, romani för ”Vår väg” är titeln på den samlingsbok som ges ut under hösten 2015. Den berättar om de umbäranden som de varit utsatta för men också om den framtidstro som finns hos dagens ungdomar.

Det är etnologerna Ann Hellman och Britt-Inger Lundqvist som samlat både livs- och framtidsberättelser från ett 20-tal personer i olika åldrar som tillhör den aktuella minoritetsgruppen. Lundqvist tillhör själv Resandefolket och har således sin alldeles egen insikt i minoritetens utsatthet.
Det är helt otroliga berättelse som vi fått in, berättar Hellman. De berättar om livet ur både ett tragiskt och humoristiskt perspektiv. Det finns en öppenhet i berättelserna och som berör ämnen som jag aldrig trodde skulle komma upp.
Det handlar om klass, identitet, sexualitet, religion och många andra känsliga ämnen. I bakgrunden finns hela tiden ”ljudet” av den diskriminering som Resandefolket varit utsatt för genom århundraden.

Jag har läst varje berättelse med spänning och förstått att materialet är unikt, säger Ann Hellman.
Ann och Britt-Inger möttes under ett projekt om Krämarstaden i Finnerödja, en plats i Närke där Resandefolket byggde sin egen by i början av 1900-talet. De kördes iväg genom vad man i dag benämner som en etnisk rensning på 1920-talet. I dag finns endast ruiner och en del kvarlämningar på platsen.

Jag och Britt-Inger hade förmånen att få vara med om utgrävningar på platsen där Krämarstaden låg, berättar Hellman som också menar att mycket går att utläsa om samtiden i hur minoriteternas människor har behandlas av majoriteten, myndigheter och kultur.

Boken ges ut av Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, en avdelning inom Institutet för språk och folkminnen.
Hellman och Lundquist vill framhålla att det är första gången Resandefolket själva får möjlighet att lägga fram sin berättelse. De flesta är oerfarna skribenter, bara några få har vana från liknande arbete sedan tidigare.
Linda Lundqvist beskriver sin morfar på det här viset;
”Morfar var den starkaste jag visste om i hela världen. Han började jobba som väldigt ung och fortsatte med detta till dess han dog. Att arbeta hårt fysiskt var botemedlet mot fattigdom och att därmed se till att familjen fick vad de behövde i form av mat, kläder, boende och utbildning.
Det är bara hästar och idioter som arbetar, och vid det här laget är det slut med hästarna!”
Det var således bara Lindas morfar kvar; en ironisk kommentar efter en hård och slitsam dag.
Medverkar i boken gör också radio- och TV producenten Bo Hazell som tidigare berättat om Resandefolket i en uppmärksammade sammanhang.
Mycket intressant läsning väntar alltså, för den som vill se samhället och kulturen i ett annat perspektiv. Och hur fördomar uppstår och lever sitt eget liv. ■

Torbjörn Lundin

DIK MANUSCH PORTRÄTT

Emil och hans son har nyss kommit till Umeå. De bor med hans fru och svärföräldrar i en liten husvagn på en parkering utanför en kyrka

DIK MANUSCH PORTRÄTT

Elisabeta och Elisabeta är svägerskor och bor i en husvagn utan el. De är oroliga för den västerbottniska kylan men har ingen möjlighet att försörja barnen om de åker tillbaka till Rumänien.

Mamma Gretas egen ”tattarunge”

Niklas Orrenius nyhetskrönika i DN om Tattarkravallerna i Jönköping var en hälsosam minnesbeta för oss alla. Även om det är nästan ingen som idag känner till attacken mot resandefolket i Jönköping. Eftersom det är en skamfläck som inte nämns i skolans historieböcker.

När jag var liten grabb på 50- och 60-talet i Ljusdal, i Hälsingland, var sommarloven fyllda av spännande möten med jämnåriga som kom långtifrån. Jag behövde aldrig söka äventyret. Det kom till mig. Barnen såg lite annorlunda ut, talade knagglig svenska och sinsemellan pratade de ett språk jag inte förstod. De bodde i husvagnar i ett slags lägergetto och sågs efter av barska mammor med hucklen på sina huvuden.

De slog alltid läger på Gamla Idrottsplatsen, där bygdens stolthet, bandylaget, firade triumfer vintertid. Var tredje vecka försvann mina nyvunna vänner och nya anlände. Jag lärde i alla fall mig att hålla räkningen. Jag funderade inte på varför alla dessa mina nyvunna lekkamrater alltid försvann när vi hade det som allra roligast. Det dröjde många år innan förstod att det var ett utslag av en svensk skamlig rasistiskt politik som vi i vår lyckliga Pippilångstrump-idyll sopat under mattan.

Det som hade hänt hade inte hänt. Var tredje vecka tvingades romerna att flytta till nästa kommun som stod beredda att kasta ut dem efter tre veckor. Det var bara att packa ihop och dra vidare. Mina lekkamrater tvingades att leva sina liv som nomader. In i det svenska samhället var ”zigenarplågan” absolut inte välkomna. Det är givet att ingen kan ha ett fast arbete eller gå i skolan under sådana förhållanden.

När jag blev äldre funderade jag varför jag med en sådan glöd längtade efter ett sommarlov med barnen som alltid försvann, tre-veckors-lekkamraterna. Jag är av vallonsläkte. (Vallonerna invandrade till Sverige på 1600-talet. Från södra Belgien och norra Frankrike. Uppmuntrad Gustav II Adolf. Sverige behövde duktigt folk till järnhanteringen.) Därför har jag tjockt mörkt hår och kraftiga svarta ögonbryn. Som liten grabb fick jag veta av elaka skolkamrater att jag var en ”tattarunge”, något de givetvis hade hört sina föräldrar säga. Andra, äldre elever, skrek ”din djävla Taikon”, pekade finger och skrattade. Jag förstod aldrig vad de menade.

Mamma Greta var ensamstående och fattig. ¨Mamma utan ring¨som skilda mammor föraktfullt kallades under 50-talet. Några av mina klasskamrater sa också att de inte fick leka med ”tattarungen” Bosse. En gång hörde jag min skolfröken säga ”På min skola ska vi inte ha några zigenarungar”. Kanske sa hon samma sak om mig ”inga ”tattarungar” i min skola”. Med tiden förstod jag att jag och barnen i husvagnslägren delade på utanförskapet. Idag vet jag också att romer och resandefolk en gång i tiden benämndes som ”tattare” här i Sverige.

Således, jag var en av dem. Det jag upplevde, och då givetvis inte förstod, var att det fanns en hets mot romer, antiziganism. ”Tattarungen”. Namnet på den tagg jag bär. En tatuering ingen kan se. Den bara känns. ■

Fotnot1: Resandefolkets ursprung har diskuterats. Sedan 2004 arbetar Bohusläns museum och resande tillsammans för att lyfta fram resandefolkets historia som en del av vår gemensamma historia. Så här skriver de:
”I flera hundra år har resandefolket funnits i Sverige, vandrat mellan byar och gårdar och erbjudit varor och tjänster. Idag är resandefolket en del i den nationella minoriteten romer. Sedan 2004 arbetar Bohusläns museum och resande tillsammans för att lyfta fram resandefolkets historia som en del av vår gemensamma historia.”
Gå in på deras hemsida:
www.bohuslansmuseum.se

Bosse Schön, författare

Vinn signerad bok!

Bosse Schön skänker ett signerat exemplar av boken *”Hitlers svenska SS-soldater”* som du kan vinna!

**För att delta i tävlingen skickar du in en motivering om varför just du ska vinna på max 150 tecken till sams.tidning@gmail.com
Vi vill ha ditt svar senast den 1 mars 2015.**

Vinnaren kontaktas personligen.

SAMS – Se alla människor i Skellefteå

Föreningen SAMS skapades utifrån ett behov av hjälp till de mest utsatta i vårt samhälle. Föreningen består i dagsläget av ett flertal olika föreningar, församlingar och kyrkor samt enskilda individer som samlats med den gemensamma nämnaren att vilja göra skillnad.

SAMS är en religiöst och partipolitiskt obunden förening. Vi arbetar för att förhindra och lindra mänskligt lidande, skydda liv och hälsa och skapa respekt för människovärdet. Vi vill främja ömsesidig förståelse för samt vänskap och samarbete med människor i utanförskap i Skellefteå.

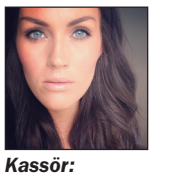
SAMS är ett samarbete över gränserna och bjuder in alla som vill vara med att ansluta sig. Enskilda individer, företag, föreningar, församlingar, kyrkor och andra organisationer är varmt välkomna att vara med i vår förening och göra skillnad i Skellefteå!

Vill du ha kontakt med oss är du välkommen att maila till **sams.skelleftea@gmail.com**

Med vänliga hälsningar SAMS styrelse:

Ordförande:
Britt-Inger Lundqvist

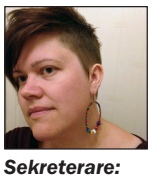
Kassör:
Sandra Johansson

Vice ordförande:
Hanna Modig

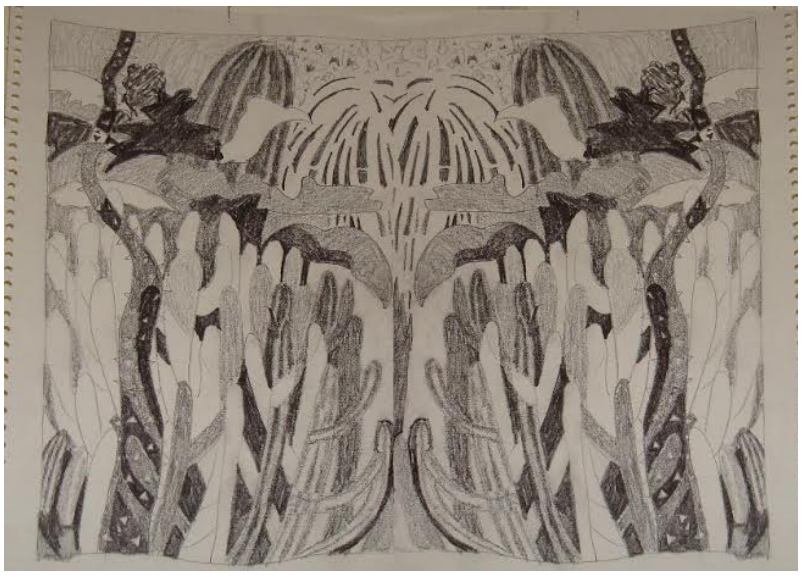
Suppleant:
Johan Skog

Sekreterare:
Helen Hugosson Strandemo

Suppleant:
Peter Eriksson

Tankar i växthuset

Har ägnat en massa timmar åt att se på gamla målningar och de påverkar mig så mycket. Känslor väcks som hade med tiden och motivet att göra, och det är oangenäma känslor ibland. Dubbla. Svårhanterliga.

Jag vill att det förflutna ska ligga stilla och tyst och inte oroa mig mer. Men bilderna är bra på nåt sätt. Jag vill se dem, jag vill visa dem igen.
Fast decennier har gått så är de så fulla av kraft, för mig alltså. Hur de ter sig i någon annan hjärna kan jag inte alls veta. Även om nån skulle komma med en kommentar så skulle det inte säga mig hur bilden ser ut i den andres huvud. Jag får finna mig i att världen bara kan betraktas utifrån mitt eget huvud, av mig. Den enda värld jag kan vara säker på finns. Allt annat är andrahandsbesked.

Kaktusarna i Botaniska i Göteborg var en vila för mig. Jag satt bland dem och andades och föreställde mig att luften var extra syrerik.

Det fanns tropiska växter också, jag gjorde flera goacher och teckningar av dem. Det fanns en damm med guldfiskar.
I luften i de stora ljusa rummen av glas kände jag en närvaro, en kraft större än mig själv. Det var där min fundering om någon form av gud startade på allvar. Om det fanns en sån kraft? Om det var så att jag inte var utlämnad till bara mina egna val och beslut om hur mitt liv skulle levas? Om det fanns en plan?
Jag såg ju med egna ögon att de gröna liven som stod tysta omkring mig, fullföljde planer. Olika för var och en. Kanske jag också...?

Kent Wisti är präst, bildkonstnär och satirtecknare

Mitt liv var ett kaos på den tiden. Jag visste inte vem jag var, knappt vad jag hette. Sökte efter ett namn, en plats, en identitet.

I Botaniska trädgårdens underbara växthus fick jag en rastplats. Mina ledigveckor från museet - där jag var receptionist - tillbringade jag i växthusen. Jag skapade ett schema, tecknande med matpaus och promenader.
En rytm, en plan, en regelbundenhet. En avgränsning från kaos.

Jag försökte få syn på mig själv, vem jag skulle vara utan att identifieras via någon annan, genom andras ögon. Fanns det något ”jag” förutom de andras bild av mig? ■

Anne Ormrot

Foto: Linda Lundqvist

Victor, 20 år.

Vill ge sin familj ett bra liv

Liksom i andra svenska städer finns ett läger i Umeå där romer från Rumänien bor. De lever på att tigga, men skulle hellre arbeta. Linda Lundqvist har träffat dem.

Jag är en människa, precis som alla andra, men folk behandlar mig sämre än en hund. Hundar spottar man inte på när de tigger.

Han heter Victor och är 20 år gammal. Han ser proper ut. Snygg huvtröja, ett par välsittande byxor, och ganska moderna gympadojor. Han ser ut som vilken ung kille som helst.

Det går inte att veta bara genom att titta på honom att kläderna han har på sig är de enda han äger, och att han på sina storlek 42-fötter har ett par skor som är storlek 39. Dessa kläder är det han har på sig när han sover i skjulet på nätterna i utkanten av Umeå.

Umeå är kulturhuvudstad i år, men alla kulturer får inte plats. Den romska kulturen som Victor representerar finns ingenstans att ta del av. Fast han tillhör en av landets fem romska minoriteter. Han är en nyanländ rom.

Victor försörjer sig genom att sitta på knä utanför en matvaruaffär. Första gången jag träffar honom är han väldigt sjuk. Han är förkyld, och har jätteproblem med bihålorna, och har ganska hög feber. Jag köper en ask paracetamol på en mack i närheten åt honom. Så futtigt och otillräckligt. Han blir jätteglad, tar en tablett, och sen vänder han sig om och ger varsin tablett till tre äldre kvinnor med ont i ryggen.

– De är mina släktingar, berättar han. Familjen är allt.

Han sitter på knä utanför en affär för att förtjäna dina sympatier, så att han kanske kan få lite av din växel. Det är så han får mat på bordet.

– Det spelar ingen roll om man kommer från Sverige, Afrika eller Rumänien, om man är rom eller bonde, säger han.

– Alla är vi människor, och alla gör vi vårt bästa för att ha ett bra liv, och bli lyckliga. Helst hade jag velat ha ett jobb. Men jag har ju ingen utbildning. Fast jag var bäst i klassen de åren jag gick i skolan!

– Män på stan skriker ibland åt mig att jag är en jävla zigenare, och att jag borde åka hem. En del som är arga skriker åt mig att skaffa mig ett jobb. Jag brukar fråga om de har ett åt mig. Jag vill ju inte tigga. Jag vill inte behöva be om saker. Jag vill stå rak i ryggen. Jag vill tjäna egna pengar och kunna ge min familj ett bra liv.

Han berättar att han har en liten dotter. Jag berättar att jag har en son. Han säger genast att de nog inte kan träffas, för att de då kommer att bilda familj när de blir äldre, man vet ju hur ungdomar är! En äldre släkting till Victor lägger sig i samtalet, och berättar om kvinnorna i deras familj. Matriarkerna. Hur de stolta står upp trots rasismen i Rumänien, och i Sverige. Hur de alltid ser till att det finns mat. Jag frågar mannen vad han heter.

– Victor, säger han och skrattar. Minst en man i varje generation heter Victor i vår familj.

Många är sjuka i lägret, men stämningen är bra. Jag blir bjuden på ett sött svagt kaffe, och får höra berättelser om rasism, om medmänsklighet, om familjemedlemmar, och om kyla och sjukdomar. Vi pratar politik, berättar historier och solar sittande i bilsätena som står på marken. De är urlyfta ur en minibuss längre bort som sex män sover i på nätterna.

Elisabeta som kom till lägret för två dagar sedan känner igen mig från sitt förra besök i Sverige, och skriker rakt ut när hon ser mig. Hon kastar sig runt halsen på mig, kramar om mig ordentligt, och sen får jag en rejäl utskällning för min nya frisyr och hårfärg.

– Du som var så fin Linda!

Sedan berättar hon om hur hon ensam åkt till Sverige den här gången. Hennes son som var med förra gången har blivit ordentligt sjuk, och hennes man har stannat hemma med honom och de yngre barnen. Det är bara hon och hennes mamma nu. Jag kramar om hennes mamma också. En liten skinntorr tant med stor livserfarenhet, och många berättelser jag inte kan ta del av.

Vi har inte så mycket gemensamt språk, men hon nyper mig ibland i sidan, och skrattar gott åt min förvirring när jag försöker blanda mellan att prata svenska, engelska och romani.

När hon försöker resa sig upp så måste jag hjälpa henne. Hon sitter på knä på en bit wellpapp på dagarna. När hon suttit där några timmar måste hennes dotter lyfta upp henne, för lederna har slutat samarbeta. Allt för att barnbarnen ska få gå i skola. Victor skrattar mycket. Han är en jävligt intelligent ung man. Vi planerar en föreläsning ihop, där han ska prata om hur det är att vara tiggare i Umeå, och varför han bor i ett skjul i Sverige istället för med fru och barn i Rumänien.

– De som blir arga på oss förstår inte, säger han. De förstår inte hur det är att vara hatad på grund av sitt ursprung. Jag är zigenare. De säger att vi har en boss bland tiggarna, som tar våra pengar. Men det är bara jag som är maffiaboss, säger han, skrattar och tar mina solglasögon.

– Jag är ganska lik Brad Pitt, va? säger han sedan och flinar.

Vi pratar lite om ordet zigenare. För de äldre är det ett skällsord, och de skulle aldrig använda det. Victor säger att för honom spelar det ingen roll.

– Folk kallar mig zigenare hela tiden. Jag är väl en zigenare då. Det spelar väl ingen roll. Alla är ju människor, alla har samma värde och är lika inför Gud. Men jag säger inte så när min mamma hör. ■

Linda Lundqvist Ordförande för föreningen RUNG
Initiativtagare till Hjälp Västerbottens tiggare
Krönikör i tidningen Arbetaren

Du och dina främlingar

Har du några främlingar omkring dig som du kanske ser eller träffar ganska ofta? Hur blev de främlingar? Varför just dina främlingar? Har du bestämt att det ska vara så? Eller har det ”bara blivit så”? Det är viktigt att fundera på ens eget ansvar för skapandet av främlingar och för upprätthållandet av främlingskapet.

Foto: Camilla Niemi

En främling definieras i förhållande till någon annan. Du kan vara främling för någon men någon annans bästa vän. Främlingen kan vara en människa du ännu inte lärt känna eller en människa du, på oklara grunder, inte vill lära känna. Kanske är rädd för. Alla är ju främlingar för varandra från början. Ansträngning krävs för att förvandla främlingen till en bekant, en vän, en älskad. Att vara fientligt inställd till människor en inte känner bara därför verkar onekligen lite ogenomtänkt och inte så framåtsyftande och produktivt.

Är det bara detta att främlingen ännu inte är bekant som kan skrämma? Beror det också på upplevda olikheter mellan människor? Olikheter, som tillmäts stor negativ betydelse och därför blir en anledning att bygga murar, att hålla distansen och exkludera. Medvetet eller omedvetet.

Det finns många sätt att bli främling på. Ett sätt är att bryta mot en viktig norm, att bli en s k ”avvikare”. Då reagerar omgivningen. En del med avståndstagande, andra positivt men om normen är utbredd kommer de flesta spontant att reagera mer eller mindre negativt på en normbrytare. Även om hen är ofarlig och oförarglig. När främlingen förblir främling eller t o m tvingas förbli främling genom att hen utestängs från sociala sammanhang, är risken stor att okunskap, fördomar och rädsla frodas. En ond cirkel. Det kan t ex handla om att stängas ute från arbetsmarknaden, att få ett arbete men inte vara en del av gemenskapen på arbetsplatsen, att inte känna sig välkommen i sitt bostadsområde eller i föreningen en så gärna vill vara med i, att känna sig särbehandlad på hälsocentralen, hos myndigheten, på affären. Detta kan få många allvarliga konsekvenser.

Foto: Camilla Niemi

Borde det inte vara ofarligt och oförargligt att t ex fritt välja sitt uttryck, sitt utseende, även om det bryter mot den norm som försöker reglera hur vi beter oss och förhåller oss till kön? Eller att vara född med eller under livet ha förvärvat någon egenskap, t e x hudfärg eller funktionsnedsättning, som i något socialt sammanhang inte följer normen?

Sedan den dag jag tog de första stegen utanför hemmet ”klädd som kvinna” har jag tvingats lära mig att andras reaktioner på mig som transperson är ytterst varierande. Allt från positiv nyfikenhet och ren uppskattning via nedlåtande blickar utan hörbara reaktioner till verbala påhopp, förolämpningar och t o m våld. Jag har inte drabbats av faktiskt fysiskt våld. Men att hotet är verkligt är helt klart. Somliga är så rädda, känner sig så hotade och blir så provocerade att de är beredda att bli våldsamma för att ”försvara” sig och sin bräckliga självbild. Hur ska en annars tolka en del av det jag varit med om under åren?

- *Tonårskillen som, när jag klivit på nattbussen och satt mig med ryggen mot, inför kompisgänget och andra passagerare högt säger ”Jag hatar transor!”.*
- *Sparken som nuddar vid mitt knä när jag precis hinner in i taxin för att fly från en ung man som retat upp sig på existensen av transpersoner.*
- *Vakten som portar mig från ett nöjesställe för att jag, utan att själv ha gjort något, gett upphov till en del palaver mellan upprörda restaurangbesökare.*
- *Allt tisslande och tasslande, pekande och tittande, exotiserande och avståndstagande.*

Rädslan bygger murar och skapar främlingar. Den som från utsidan vill bryta igenom sådana murar måste vara väldigt stark. Lite enklare blir det om någon från insidan öppnar en dörr på glänt och visar att rädslan går att övervinna, både den egna och andras.

Om allt detta behöver vi lära, samtala, hitta sätt att mötas för att öppna dörrar till arbetsliv, föreningsliv, skola etc. Det är allas vårt ansvar. Chefens och den anställdes. Styrelsens och medlemmens. Lärarens och elevens/studentens. Vi är varandras sociala miljö och vi avgör om vi ska vara ett hinder för andra och fortsätta att vara främlingar eller om vi vill bidra till något bättre.

Rättighetscentrum Västerbotten och Norrbotten (och alla andra antidiskrimineringsbyråer i Sverige) gör sitt bästa för att genom stöd och rådgivning till enskilda, information och utbildning till alla slags verksamheter (offentliga, privata och ideella) och opinionsbildning via publika arrangemang och synlighet i media göra Sverige till ett bättre land att leva i. För alla som vill bo och verka här. Kontakta gärna oss! ■

Jan-Olov Madeleine Ågren

JAN-OLOV MADELEINE ÅGREN

Verksamhetsutvecklare och utbildare vid Rättighetscentrum Norrbotten, en antidiskrimineringsbyrå, med Sensus Studieförbund som huvudman. Sensus driver även Rättighetscentrum Västerbotten.

Transperson som tog första stegen ut ur garderoben 1990 men inte blev helt öppen förrän 2006. Rädsla tar tid att övervinna … egen såväl som andras.

Rättighetscentrum Västerbotten och Norrbotten nås enklast genom www.rattighetscentrum.se, Övriga antidiskrimineringsbyråer nås genom www.adbsverige.se.

Foto Britt-Inger Lundqvist

Rikedom är stulen tid

Det finns inget mörker, min dotter./Mörker är stulet ljus. /Stjäl krämarn ljuset ifrån dig/Så bryt dig in i hans hus”.

I Kent Anderssons fina ballad om bröduppроret, från 1976, är sambandet mellan den som inte har och den som har glasklart. När svälten var som värst gick, främst, mödrarna och plundrade de livsmedelsförråd som de visste fanns. De tog tillbaka det som krävdes för att överleva. Den enes död, den andres bröd.

Andra samband är svårare att sätta fingret på men finns där bakom statistiken. Det dök upp en sådan koppling som jag måste erkänna fick mig ur balans. Det var en undersökning som visade på hur den förväntade livslängden skiljer sig åt beroende på utbildning och bostadsort. Enligt undersökningen är ”skillnaden i förväntad livslängd mellan en lågutbildad person i Vårby och en högutbildad person i Danderyd i dag 18 år”. Jag kan villigt erkänna att jag började storgråta när jag läste artikeln. Inte för att jag inte visste att det var illa ställt med klassklyftorna i Sverige. Inte för att jag inte visste att de som inte har dör tidigare än de som har.

Men aldrig hade jag tänkt på det som ett så tydligt stjälande av liv. 18 år är skillnaden på att se sitt barnbarn växa upp eller inte. 18 år är skillnaden på att få ett liv efter pensionen eller inte. 18 år som kan fyllas med glädje, sorg och allt däremellan. 18 år som någon annan inte får. Det finns ingen rikedom min dotter. Rikedom är stulen tid.

Nästan varje politisk reform i dag, varje beslut om ”ökning av produktionstakten” stjäl tid vi kunde haft med varandra. Rut som tar tid från en del för att ge till andra. Osäkra anställningar och tunga jobb som fördärvar vår fritid. Högre arbetstempo och försämrad säkerhet som orsakar arbetsplatsolyckor. Explosioner i gruvor och felbehandlingar i vården. Barn som berövas tiden med sina föräldrar för någon annans vinnings skull. Älskande vars tid tillsammans får ett slut när jakten på jobb går vidare över gränser som stoppar livet medan tiden tillåts fly.

Barn som berövas tiden med sina föräldrar för någon annans vinnings skull

Hur många dagar, månader år som har stulits från oss. Hur många timmar av gemenskap som gått förlorade av onödig värk. Hur många dagar som runnit förbi med sönderstressade scheman. Hur många år av förlorade relationer på grund av för tidig död har någon annan kunnat utnyttja. Hur många dagar, månader år där andra har levt till fullo på stulen tid. Kroppar som slits ut och andra som inte slits ut. Kroppar som dör och andra som får leva.

Livet är dyrbart min dotter och jag ska göra allt för att ingen skall stjäla det ifrån dig. Tillfället gör tjuven och jag vill inte heller att du ska stjäla från någon. Jag kommer därför inte att kämpa för att du ska få tillfälle att vara den som får de extra 18 åren.

I den framtid jag vill ha för dig får vi alla leva fullt ut. Där finns ingen rikedom där min dotter, för rikedom är stulen tid. ■

Cecilia Höglund, arbetar i skola, krönikör i Arbetaren och utgör en tredjedel av bloggkollektivet bakom omintenu.wordpress.com

Det slutar med mig

**Ducau föddes 1934 i ett kommunistiskt Rumänien. Hans liv skulle inte bli som andra pojkars. Han var sex år när Sovjets militär kom för att hämta honom, hans familj och alla andra romer till Ryssland.
Män, kvinnor och barn.**

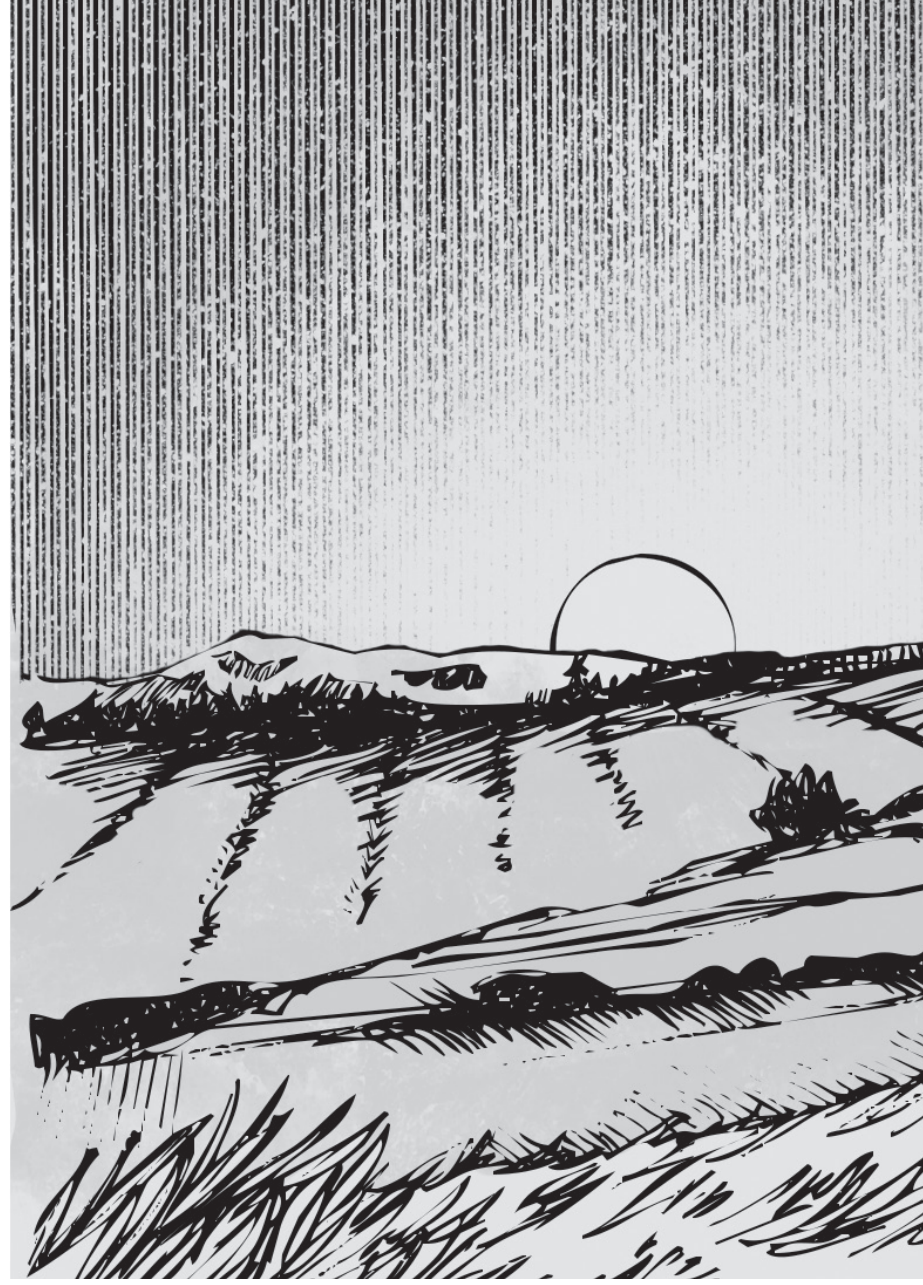
Utan förvarning så kom dagen då familjen skiljdes från hemmet och den långa vandringen började. Anförda av sovjetisk militär till fots i sex månader. Fötterna värkte, mat saknades, inga riktiga nattläger gjordes upp. De som inte överlevde gåendet lämnades kvar vid vägen. Lille Ducau förlorade två bröder i den långa marschen.
Någonstans längs den långa plågsamma vägen finns kvarlevorna. Förmodligen utspridda av djur. Kanske rent av uppätna.

Framme i Ryssland väntade hårt jordbruksarbete. Ut på åkrarna och arbeta. Natt som dag. Utan mat och sovplatser. De fick klara sig bäst de kunde på mestadels ingenting. Slavar hade inga rättigheter. De hade ägare som krävde arbetsinsatser av alla. Även barnen. Detta är 1900-talet för en del av våra romer i Sverige.

> *”Slavar hade inga rättigheter”*

Ducau fick efter två år återvända till Rumänien. Han var en av de få som kom levande tillbaka. Hans fru och dotter finns i Umeå. Det är med tårar i ögonen dottern berättar om sin far. Det lidande han fick utstå. Hur hon aldrig fått träffa sina farbröder. De som dog vid vägen. Ducaus dotter berättar för oss att det är slut med elände nu. ”Det slutar med mig”. Mina barn måste få gå i skola och få en utbildning. De måste få arbete. De måste få ett liv. ■

Gini Mohlin, ledamot resandeföreningen RUNG
och en av initiativtagarna för
Hjälp Västerbottens tiggare

Det ligger våld, blomdoft och förväntan i luften i Jönköping sommaren 1948. Hundratals människor samlas på kvällarna för att se, för att vara med. De som ska få spö är ”tattarna” - de resandefamiljer som bor i fattigkvarteren i stadsdelen Öster.

Tidningarna hejar på. Smålands Folkblad publicerar en hyllningsdikt till rasistmobben och dess ledare, en chaufför och skrothandlare som anför ett gäng som pressen döper till ”de vita”:

De har mod uti barm, de har muskler av järn
De är tattarnas skräck, som sig bör
De har blivit vår östra stadsdels värn
Fast den främste blott är chaufför

De är kvinnornas skydd, de har must i sin arm
De betalar sin dagsbot direkt
De har vikingablod, de har mod i sin barm
Det är grabbar med fart och med fläkt

De placerar en näve i tattarens trut
Utan spisning och vidare prat
De bär ej uniform som en vanlig snut
Men på tattarbråk de gjort slut

Vad gör myndigheterna? Myndigheterna deltar i hetsen. ”Tattarplågan” är vid denna tid inte bara ett uttryck i medier och folkmun; det har under flera decennier använts öppet av de styrande.

I maj 1948 åtalas en hästhandlare från en resandefamilj för bedrägeri. Jönköpings polismästare uttalar sig äcklat inför rätten – inte bara om den åtalade, utan även om människor som kommer och lyssnar på rättegången:

”Vi behöver bara ta en titt i åhörarbåset, så sitter dessa dagdrivare där. Andra människor arbetar och försörjer sig, men dessa lever som parasiter.”
Enligt Smålands Folkblads rättegångsreferat får polismästaren medhåll från domaren som även är Jönköpings borgmästare: Oscar Dahlbäck. ”Jaså, rasfränder till svaranden”, säger han om åhörarna.

Rättegången mot hästhandlaren är en del i upprinnelsen till de raskravaller som sker sommaren 1948 – liksom flera gatuslagsmål som äger rum mellan resande och icke-resande under våren och försommaren.

Under midsommarhelgen samlas hundratals Jönköpingsbor i vad som tidningarna kallar ”anti-tattardemonstrationer”. Skrothandlaren och hans gäng beväpnar sig med järnrör, blydaggar och stenfyllda slangar. På lastbilsflak ger de sig ut på jakt efter resande att misshandla. Två resandekvinnor hotas med blydagg, men misshandeln stoppas i sista stund.

Kravallerna i Jönköping

Illustration: Petter Bergmark

En folkmassa på flera hundra följer nyfiket i ”de vitas” spår, under flera kvällar. Polisen är passiv trots att våldsmobiliseringen sker öppet. Pressen skruvar upp tonläget. Smålands Folkblad skriver i en ledare att förföljelsen beror på en ”folkvrede” mot de resande som man ”mycket väl kan förstå”:
”Av någon anledning har Jönköping blivit centrum för detta svartmuskiga blandfolk. Hur man ska komma till rätta med dessa ofta asociala människor är inte lätt att säga. Deras ingrodda avsky för ordnat arbete tycks vara oövervinnerligt”.

Den 1 juli stormar beväpnade män åtföljda av hundratals människor in i flera resandefamiljers hem. Skräckslagna barn ser på när deras föräldrar misshandlas med järnrör.

Över sextio år senare ska en kvinna som var barn under kravallerna vittna om att hon aldrig glömt vad folket ropade: ”Ut med er tattare, vi ska döda er!” Under sin uppväxt lärde sig hon och andra resandebarn att dölja sin identitet, att inte prata resanderomani som sina föräldrar.

Hetsjakten på resande i Jönköping sommaren 1948 anses vara Sveriges värsta raskravaller. Flera forskare och författare har grävt i vad som hände då. Inför skrivandet av den här texten har jag talat med två av dem: historikerna Martin Ericsson och Jan Selling, som hjälpt mig med fakta.

Men trots de böcker och vetenskapliga artiklar som publicerats i ämnet är Jönköpingskravallerna okända för många svenskar. Historikern Martin Ericsson är själv från Jönköping – men hörde under uppväxten aldrig ett ord om det skamfyllda som ägt rum på hemstadens gator och torg.
Jag ringer en vän som idag är historielärare i grundskolan. Hon har aldrig hört talas om Jönköpingskravallerna, och har förstås inte kunnat berätta om dem för sina elever.

”Det står i läroplanen att vi ska undervisa om Förintelsen. Jag tror att många lärare tänker att det här ämnet täcks in där”, säger min lärarvän.
Själv växte jag upp i Motala, norr om Jönköping längs Vätterns strand. Under skolgångens tolv år andades ingen om det som historikern Jan Selling kallar ”förstadium till en pogrom” och som ägt rum i mina hemtrakter. Däremot fick jag lära mig mycket om myndighetssanktionerad rasistisk förföljelse i Nazityskland, Sydafrika och USA. Det var bra och viktigt. Men också lätt att hålla ifrån sig, eftersom det hänt i andra länder, långt bort, i andra tider. Rasism, det är något som finns utomlands. Eller?

Samma år som jag började skolan, 1980, använde Socialstyrelsen fortfarande koderna ”Z”, ”1/2 Z”, ”¼ Z” och ”ej Z” för att sortera romer och ingifta. 1981 upprättade Socialstyrelsen en förteckning över ”zigenare” i landet.

Det här står i regeringens vitbok om Sveriges övergrepp mot romer, som publicerades tidigare i år. Där berättas även om Jönköpingskravallerna. Men hur många läser regeringens vitbok?

Den här hösten attackeras tiggare i Sverige. I Stockholm, i Göteborg, i Skåne – och utanför Jönköping. För fyra veckor sedan, sent på kvällen lördagen den 1 november, väcktes ett rumänskt par som sov i en bil i Habo av en aggressiv, berusad mobb som skar sönder bilens däck. När mannen i bilen rullade ner rutan fick han ett knytnävslag i ansiktet.

På nätet hurrar rasister över misshandeln.
”Det är såna här initiativ som ger visst hopp. Jag är övertygad om att de lyckades med sitt uppsåt och jag tror Habo slipper zigenare ett bra tag. FEM STJÄRNOR från mig. Att de var fulla spelar väl ingen roll. De fick jobbet gjort. Lite gammaldags vikingamanér”, skriver signaturen Landsfekalen på hatsajten Exponerat, vars redaktion gärna använder ordet ”zigenarplågan”.

1981 upprättade Socialstyrelsen en förteckning över ”zigenare” i landet

På Flashback flockas människor som vill hylla våldsmännen i Habo: ”Bara att hoppas på att fler hjältar träder fram och jagar iväg dessa avskum från våra gator!”, lyder ett av många liknande inlägg. När Sverigedemokraterna i Habo på sin Facebooksida delar en nyhetsartikel om misshandeln med rubriken ”Mobb jagade tiggarna från stan” - då jublar flera sympatisörer öppet. Ur högen av kommentarer: ”Vad bra”, ”Hoppas de försvinner”, ”Ring mej nästa gång så hänger ja me” och ”Snälla mob, kom till Västervik och röj!!”

Liksom i Jönköping 1948 finns i Habo 2014 en förhistoria, där stadens styrande misstänkliggör gruppen som sedan ska komma att misshandlas. I maj i år påstod Habos kommunalråd Thomas Werthén (M) att tiggarna ”drar in mycket pengar och har lägenhet, mobiltelefon mm.” Det bästa är, skrev kommunalrådet i ett chattforum, ”om dom får uppleva att det inte lönar sig att tigga.”

En anledning till att diskussionen om rasism ofta blir så infekterad i Sverige är att förföljelse av folkgrupper inte ingår i vår nationella självbild. Vi är ju de goda. Vi räddade danska judar under andra världskriget, vi bojkottade Sydafrika på 1980-talet. Att våra myndigheter samtidigt märkte människor med rasbiologiskt färgade bokstavskoder - ”T” för tattare och ”Z” för zigenare – får liksom inte plats.

Om vi på allvar ska göra upp med rasismen i det svenska samhället så måste vi tala mer, bredare och djupare om den förföljelse som skett här. Den som har hört om Jönköping 1948 har lättare att se vad det handlar om när liknande mekanismer visar sig i vår egen tid. ■

Niklas Orrenius

Fotnot: Sara Lundin gjorde 2011 en drabbande radiodokumentär om raskravallerna i Jönköping 1948. Lyssna på den här http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/61563?programid=2519

Bilder från lägerbrand i Högdalen augusti 2014.
Foto: Föreningen HEM i Stockholm

Hatet mot romer har djupa rötter

Att vi under ett helt år diskuterade Skånepolisens skamliga register av romer verkar inte ha spelat någon roll. I valrörelsen talade Sverigedemokraternas affischer om att stoppa tiggeriet vilket forstås handlade om att att kväsa de ”organiserade zigenarligoma” som de själva brukar kalla det på nätet. Och under hösten har romska läger brunnit i såväl Stockholm som Malmö.

Visserligen vet vi inte exakt hur bränderna uppstod men i alla fall i Stockholm hade högerextrema aktiviteter synts i närheten av lägrena. Detta liksom trakasserier under sommaren gör förstås att slumpen känns lite för osannolik. Att protestema varit få och svaga beror säkert en hel del på att antiziganismens rötter sitter så djupt i vår samhällskultur att vi ofta inte ens ser den.

Kommer ni ihåg Maria? Den blonda flickan som för två år sedan omhändertogs av grekiska myndigheter då hon befarades vara bortrövad av ett romskt par. Nyheten spreds över Europa och snart omhändertogs också två blonda barn på Irland. Men ingen hade någonsin blivit kidnappad. Med DNA-tester kunde de två senare bevisas vara biologiska barn till sina romska föräldrar och Maria hade blivit informellt bortadopterad av en bulgarisk kvinna som varit gästarbetare i Grekland fyra år tidigare.

Att romer rövar bort barn är en gammal antiziganistisk myt och nyheten om Maria var nästan parodisk i det avseendet. Jämför med storyn i Ringaren från Notre Dame, 1800-talsfårfattaren Victor Hugos bidrag till världslitteraturen tillsammans med Samhällets olycksbarn. Där byter romer ut flickebarnet Esmeralda mot den vanskapta pojken Quasimodo. Precis som sagans flicka så hade det i media florerat påståenden om att romerna i Grekland behandlat ”Maria” som ”en cirkusbjörn” som tvingats dansa för pengar.

Det var förstås inte oväntat att Avpixlat och annan träskmedia med glädje spred nyheterna om de påstådda kidnappningarna. Men att etablerade europeiska medier började jaga fler fall där barn påstått blivit bortrövade av romer är oroväckande. Liksom att TT gav historien om Maria bred spridning i Sverige. Ingen annan folkgrupp i Sverige kan så ogenerat utsättas för rasism utan att det leder till reaktioner.

För det är omöjligt att tänka sig att etablerade svenska dagstidningar framställer samer som barnarövare. Inget media skulle, som debattsajten Newsmill gjorde i augusti 2010 om romer, utan att blinka ställa läsarfrågan ”Hur känner du för araber i Sverige?”. Det är föga troligt att ens ett parti som Sverigedemokraterna skulle våga gå till val på att stoppa de ”organiserade judeligorna”.

Förra regeringen gav ut en vitbok om diskrimineringen av romer och i höstas fick kommissionen mot antiziganism i uppdrag att ta fram skolmaterial från den. I samband med presentationen beskrev dåvarande integrationsminister Erik Ullenhag situationen i Europa som alarmerande. Många romer lever inte bara i misär. I flera länder har ”medborgargarden och paramilitära grupper intensifierat sina aktioner mot romer”. Nu brinner läger också i Sverige. Vi måste sluta blunda. ■

Stefan Bergmark, info@stefanbergmark.se
Stefan Bergmark är frilansjournalist. Norrlänning med släkt och sommarstuga i Västerbotten men idag bosatt i Skåne där han bland annat är aktiv i Malmös solidaritetsnätverk för EU-migranter.

Tjuga

Lönedag. Står inne på Ica Maxi för att skicka ett paket till min far som fyller år. Vid disken köar folk, främst för att få satsa pengar på spel. Utanför glasfönstret, där ute vid entrén, sitter en kvinna, en tiggare, på marken. Ber om pengar. Kontrasterna är starka. Jag vet att jag har en lös tjuga i plånboken. Jag har fått lön. Jag har kunnat handla lite extra till hushållets kylskåp och frys. Jag har det bra.

Tiggarna sitter utanför båda utgångarna till det stora varuhuset. Jag går ut efter att ha skickat mitt paket. Den här gången ska jag inte gå undan, flacka med blicken. Som jag gjort många gånger på sistone inför tiggarna. Den här gången går jag fram till den unga kvinna som sitter på marken vid bakre in- och utgången. Jag ser henne i ögonen. Hon ser mycket trött ut, nästan svimfärdig. Jag räcker fram min sedel, lägger den i hennes mugg. Hon säger tack så mycket på svenska. Jag säger good luck på engelska. Och så går jag därifrån med min matkasse och min fyllda ryggsäck.

Det går mot höst men i dag är det fint väder. Bara en kilometer från mitt hem bor det utländska tiggare i tält. Det har vräkt ned regn stundtals senaste tiden. En tjuga är ingenting för mig. En del människor spelade bort hundratals kronor vid speldisken inne på Ica Maxi. Utanför på gatan sitter människor och förödmjukar sig för att få något, vad som helst. En tjuga. En femma. Oftast ingenting. ■

Jonas Redin, journalist på VK Umeå

Religionsfriheten

en av vår tids mest ifrågasatta rättigheter

Foto: Christer Waara

Den senaste veckan har det islamofobiska våldet eskalerat. Tre moskéer har utsatts för attentat av olika slag, allt från mordbrand till skadegörelse. Det är inga enstaka händelser, det senaste året har en moské i månaden utsatts för vandalisering eller skadegörelse. Vi vet också att mörkertalet är stort. Rädslan växer nu hos Sveriges muslimer och många vittnar om en oro inför att uttrycka sin tro offentligt. Religionsfriheten är en av vår tids mest ifrågasatta rättigheter, idag är den under attack.

De senaste åren har antalet anmälda hatbrott med islamofobiskt motiv ökat rejält. Det stämmer också överens med de vittnesmål som ges av många muslimer. Moskén i Piteå har sedan flera år tillbaka galler för fönstren på grund av upprepad skadegörelse. Muslimska kvinnor som bär sjal vittnar om påhopp och trakasserier i det offentliga rummet. En kvinna i Luleå har under tre år hotats och kränkts av en man som ibland möter henne utanför barnens skola när hon hämtar eller utanför mataffären på väg hem. Hennes döttrar vittnar om äldre damer som på ICA ber dem ”åka hem”. De anmäler inte, för att det har blivit vardag och för att de bär på en känsla av att det inte är någon idé.

Hatbrott är i lagen särskilt allvarliga för att de inte bara drabbar en individ utan en hel grupp. När en muslimsk kvinna misshandlas för att hon valt att bära sjal så skrämmer det fler som bär sjal. Hatbrott riskerar att hindra människor från att delta i det offentliga rummet, man blir rädd och vill inte vistas ute. Det är ett allvarligt hot mot demokratin om svenska muslimer drar sig undan samhället och exkluderas än mer än de gör idag.

Det är viktigt att nu tydligt stå upp för religionsfriheten och visa att svenska muslimer inte bara är välkomna i samhället, utan även att de är högst nödvändiga aktörer. Ett antal åtgärder är av högsta vikt just nu: Mer resurser behövs till muslimska gruppers och moskéers säkerhet. Det har efterfrågats under lång tid men inte prioriterats, nu måste det tillskjutas stöd till detta. Hatbrotten behöver tas på allvar och varje kommun behöver fundera hur de kan förebygga hatbrott men även att minska mörkertalet i antalet anmälningar. Kommuner behöver jobba med krisberedskap mot rasism på olika sätt, genom folkbildande insatser men också inom ramen för kommunernas risk och sårbarhetsanalyser. Vi behöver se rasism som det samhällshot det är och vi behöver ta det på allvar.

#BrännInteUpp2015

Vill man som orolig medborgare engagera sig och ta ställning så kan man diskutera den växande islamofobin i samhället på sociala medier genom hashtaggen **#BrännInteUpp2015**.
Nu kör vi! ■

Anna Waara
Projektledare för Sensus projekt MIO
(Mångfald, Islamofobi och Organisering)

Aya Mohammed
Projektmedarbetare MIO- projektet

DIK MANUSCH PORTRÄTT

Emil sover. Han har levt nästan hela sitt liv i den lilla vagnen, och är lyckligt ovetande om att livet ser olika ut beroende på vem man är. Idag är det jul så han passar på att vara extra snygg.

DIK MANUSCH PORTRÄTT

Isabella är sjuk idag. Mamma Maria tröstar och försöker få henne att sova. Pappa Victor är ute med storebror. Den lilla husvagnen räcker inte till alla behov en familj har.

Från tiggeri till hantverk

De flesta som ger till tiggarna gör det för att de vill hjälpa. Andra talar om att hjälpen måste erbjudas i tiggarnas hemländer. Det är ingen tvekan att tiggarna är desperata människor som hellre skulle göra något annat. Men hjälper man egentligen situationen på sikt genom att ge? Detta är en intervju med Jules Baw, som efter fyra resor till Rumänien kommit upp med en helt annan lösning.

Jules är en senig man i trettiofemårsåldern med kort svart skägg och skarp blick. Han är iförd väst och keps. Vid första anblicken skulle han själv kunna vara från balkan. Men han kommer från arbetarkvarteren i engelska Leeds.

- Det var fattigt där jag växte upp, ett betydligt tuffare socialt klimat än vi är vana vid i Sverige. Klassskillnaderna är mer uttalade. I närheten låg det två traveller-läger.

Travellers är Storbritanniens motsvarighet till resandefolk. Men till skillnad från de resande i Sverige bor de fortfarande tillsammans i vagnar och lever i viss mån ett kringflackande liv.

- Min mor arbetade med barnhälsa och hon tog med mig till lägren, så jag förstod tidigt hur en lägerkultur fungerar. Det har jag haft nytta av i min kontakt med minoriteterna i Rumänien.

Jules, som håller utbildning för folk i byggteknik, blev ombedd att åka till Rumänien i september 2013 av den norska hjälporganisationen Romanipe (”en nypa roma”). De organiserade ett projekt som gav bort cyklar till gymnasieelever i byn Somcuta Mare. Skolan ligger två mil bort och tanken var att uppmuntra studenterna att plugga. Jules skulle också hålla kurser i lågteknologiskt bygg. De som klarat kursen skulle sedan få tillgång till verktyg. Men projektet, som hade verkat så okomplicerat i planeringen, visade sig leda till konflikter.

VARFÖR FÅR INTE JAG EN CYKEL?

- Det var inte helt enkelt att ge bort cyklarna. Alla ville förstås ha dem, men folk förstod inte varför bara just eleverna skulle ha en cykel. En del tänkte att ”jag har velat ha en cykel hela livet och här kommer det hux flux någon som ger bort dem så nu ska jag också ha en!”. Det blev en del bråk och en man blev direkt våldsam.

Jules Baw hade råkat på ett grundläggande psykologiskt problem med välgörenhet: när man bara skänker till vissa utan krav på motprestation skapar det inre motsättningar i gruppen. Det leder också till en mentalitet där man börjar se gåvorna som en rättighet och i förlängningen till en beroendeställning. Det sker i liten skala när en liten organisation ger ett litet bidrag och stor skala när internationella organisationer sätter bidragsgivande i system.

- Jag tror inte alls på systemet med stora organisationer som kommer ner till Rumänien och bara ger bort saker. Ta till exempel de här stora EU-stöden. Eftersom de är strukturella bidrag av väldigt officiell natur så måste också mottagarna vara välstrukturerade. Det måste vara någon slags organisation eller annan officiell sammanslutning med de rätta papprena. Det kommer inte att vara romer eller andra minoriteter eller fattiga i allmänhet, alltså de som bidragen syftar till att hjälpa. Det kommer vara etablerade organisationer eller företag som drivs av etniska rumäner från de övre skikten av samhället och en del av pengarna kommer att fastna där. Resten rinner genom en pyramid av byråkrati och det som kommer fram till byarna kommer dit i form av en gåva. De boende i byn har inte varit tvungna att jobba för den, de har inte lärt sig någonting nytt, utan plötsligt står det någonting uppfört i byn. Det blir liksom ingen som äger den här gåvan och heller ingen verklig uppskattning. Många gånger blir det som byggts upp isärplockat och plundrat.

KOMMUNIKATION HANDLAR OM PERSONKONTAKT

- En del av problemet är också att organisationerna i sig själva, deras mål och syftet med bidraget är mycket abstrakta begrepp för många ute i byarna. Vi har att göra med folk som är väldigt lågt utbildade, många av dem har aldrig varit utanför sin region, många är analfabeter. Ofta fattar folk inte alls varför man är där, att man representerar en organisation som fått medel av någon myndighet i ett land långt borta. Istället tittar de på vad man gör och hur man för sig. Kommunikation där ute handlar om personkontakt. Jaha, det har kommit en utlänning som ger bort cyklar. Det blir ingen reflektion över varför cyklarna ges bort, utan frågan blir pragmatisk: vad ska jag göra för att få en av de cyklarna? Varför får han där en cykel men inte jag? Det blir ganska förvirrat.

Under sina kommande besök blev det alltmer tydligt för Jules Baw att man får mycket bättre resultat genom att hjälpa individer starta olika verksamheter, även på mycket blygsam nivå. Han uppmuntrar småskaligt entreprenörskap, både på hemmaplan och i Sverige. Det handlar om att flytta sig bort från tiggeri och en beroendeställning och bygga grunden för självrespekt.

- Jag ger inte bort saker, istället handlar jag med folk ute i byarna och belönar initiativ. Jag gör det väldigt klart varför jag är i byn. Jag är till exempel där för att lära ut byggtekniker. Eller, som nu

Jules Baw omgiven av barn i Crovu

senast, jag åker runt och köper upp traditionella hantverk, som träskedar. Det kan folk relatera till, så har det gått till i tusen år. Om jag bara går in som representant för en förening och pratar med 3-4 personer så kan folk i byn bli upprörda, ”varför pratar han med just den eller den”? Men om jag går in som privatperson och är tydlig med mitt syfte, att jag är där för att köpa in hantverk, så blir det ingen friktion. Jag pratar med dem som tillverkar eller vill tillverka hantverk. Det är naturligt.

”POSITIV DISKRIMINERING”

- Jag har ägnat mig åt ”cooperative social enterprise” i England och det är modellen jag tillämpar. Det handlar om vinstdrivna rörelser, men att basen i verksamheten är social utveckling. Det är inte välgörenhet, även om det är hjälp. Jag passar samtidigt på att noga iaktta folk jag har att göra med. Jag hjälper folk som vill hjälpa sig själva - jag kallar det för ”positiv diskriminering”. Då måste jag ha en tydlig bild av situationen. Vem är vem? Vilka individer har ambition och drivkraft? Vilka har alkohol- eller drogproblem? Hur tar de sig till Sverige? Vad är deras system kring transport och bostad? Kan den här personen hålla vad de lovar? Kan jag samarbeta med den här personen? Då kan antagligen andra det också. Jag sätter upp tydliga gränser som jag själv respekterar och då tenderar andra att göra det också.

- Traditionella hantverk är på väg att försvinna i Rumänien. De ersätts i stor utsträckning av massproducerat gods från Kina. De gamla kunskaperna håller på att falla i glömska. Kopparpannor till exempel, folk vill inte ha dem längre. Koppar är dyrt och arbetsintensivt, det finns mycket billigare importerade pannor i aluminium. Detsamma gäller för avloppsrör, hinkar och tegelstenar, andra varor som romer traditionellt tillverkat. Genom att köpa in traditionella hantverk skapar man dels riktiga arbetstillfällen och dels stöder man en kultur.

När Jules Baw kom hem med en bil fullastad av träskedar och andra hantverk tog han kontakt med ett antal tiggande migranter i Järna-Gnestaområdet och erbjöd dem att bli återförsäljare av skedarna.

KONKURRERA UT MIG!

- De första, lite enklare skedarna såldes för 50 kr styck. Av det fick försäljarna behålla 20. De började sälja på marknader, men också direkt på gatan. Försäljningen gick bra, folk köper mycket hellre en handslöjdad sked än ger pengar på måfå. Men två av försäljarna konstaterade att skedarna jag köpt var av låg kvalitet. De är själva skedmakare och de sa att de kan framställa skedar som är bättre. Så jag svarade: gör det och konkurrera ut mig! Nu finns det flera före detta tiggare i Järna-Gnesta som tillverkar och säljer skedar och behåller hela vinsten. Jag har hjälpt dem ta fram en lite finare utförd sked, mer anpassad till svensk smak, som säljs för 80 kr styck.

Träskedar är kanske ingen permanent lösning. Men det är en början. Många av migranterna som idag tillbringar sina dagar på en kartongbit med en tiggarkopp framför sig har andra kunskaper och färdigheter än skedmakeri. Färdigheter som kanske aldrig kommit att tas tillvara på i deras hemländer. Det första steget är att besegra hopplösheten. ■

Text: Artur Kowalski, journalist
Foto: Jules Baw

Geta säljer skedar på Järna Marknad

DIK MANUSCH PORTRÄTT

Maria är lite blyg och drömmer om ett lugnt liv tillsammans med sina barn. Hon oroar sig hela tiden för sin äldsta dotter som har epilepsi och längtar hem till sina barn.

Nelotzom en blyg person som drömmer om att få bygga ett hus och skaffa sig en familj. Han var fåraherde tidigare.

Ballongerna

Foto: Åsa Bäckström

Vi i Norrlands inland läser lite förvånat om Reva, och funderar över hur det skulle vara att leva i en verklighet med poliser och kollektivtrafik. Vi har en buss om dagen, den heter skolbussen, och missar du den kan du lika gärna gå och lägga dig igen.

Men jag ska inte klaga, för härom året fick vi en ny tåglinje. Den är tyvärr oftast inställd på vintern eftersom vagnarna som köpts in inte tål kylan. I min kommun kan vi triumfera med att vara ett av de minst brottsdrabbade i landet. Det är ju bra, tänkte jag, tills en upprörd deltidsanställd polis upplyste mig om varför. Det finns helt enkelt inga poliser som kan ta emot anmälningar och ha förhör.

Det kräver ett visst mått av anpassning att bo här uppe, eftersom saker som kan vara självklara för andra människor inte gäller oss. Att inte kunna få en custom made tårta till tvåårskalaset må ju vara hänt, men det är ju tråkigt att ballongerna var slut på Konsum. Att följa ett vanligt recept kräver en resa åtta mil enkel väg när grönsaksfonden ”tyvärr utgått ur sortimentet”. Jag ser ofta folk från städer skriva om att vi ”inte ska konsumera så mycket”. Det löser sig tämligen smidigt skulle jag vilja påstå. Vi från övre delen av landet uppfattas ofta som buttra och negativa. Men det är inte helt sant. Där man i storstaden bemöter en missbrukande människa genom att föraktfullt titta bort, så resonerar vi lite mer ”Han är snäll Ove, och har alltid varit duktig på att snickra, det är synd att han är så törstig”.

För Ove är inte bara en människa som har pissat på sig offentligt. Här uppe känner vi till hans föräldrar, har gått skola med systerdotter, och vet hur illa han for av att hans fru dog så ung i cancer. Inte tycker vi illa om Ove för att han dricker. Värre är det med folk som fuckar upp med ved, eller snöskottningen. Det leder till omedelbar idiotförklaring, och kommer att talas om i generationer.

Och även om vi på inget vis är utvecklingsfientliga, så har jag hört en släkting till mig säga att ”bredband i all ära, men visst vore det bra om vägen också gjordes framkomlig för ambulansen?”, och jag tyckte att han hade en poäng. På vintern går det att köra skoter dit det inte är plogat, men när tjälen släpper är de som bor efter en icke underhållen väg tämligen chanslösa.

Vi har inte så mycket finkultur, eller asfalt, här uppe i Västerbotten. Men vi har inte Reva heller. Och det tackar vi för. ■

Linda Lundqvist Ordförande för föreningen RUNG
Initiativtagare till Hjälp Västerbottens tiggare
Krönikör i tidningen Arbetaren

Kent Wisti är präst, bildkonstnär och satirtecknare

Världsmästare i kampsporten Qwan ki do

Mirela Stefanache

Utanför en butik i Lycksele sitter Mirela Stefanache med en kantstött pappersmugg. Få som passerar anar att de vandrat förbi en världsmästare i kampsporten Qwan ki do. Nu, tre månader senare, har hon slängt sin pappersmugg. Livet hon håller på att bygga upp i Lycksele beskriver hon som vackrare än vilken VM-medalj som helst.

Mörkret har lagt sig över ett snötäckt Lycksele. Ljudet av Mirela Stefanaches knarrande kängor sprider sig över gården i takt med att snöflingorna landar på marken. Hon låser upp porten till sitt tillfälliga hem. Under det tunna snötäcket skymtar mörk asfalt. För bara några månader sedan spenderade hon sina dagar sittandes där, på asfalten.

- Jag kom till Sverige i augusti. Då hade jag lyckats ta mig från Rumänien till Uppsala, säger hon samtidigt som hon slår sig ner på sin säng.

Bredvid sig har hon ett svart, enkelt anteckningsblock. De linjerade sidorna är fyllda av hennes livshistoria. Mirela påpekar att det är en historia med mycket svärta och sorgsenhet.

Jag är uppväxt på ett barnhem i Bacau och det har inte varit enkelt. Vi blev väldigt illa behandlade och fick inte mycket kärlek. Att vara barnhemsbarn är svårt. Inte bara för att tillvaron på barnhemmet var hemsk, utan för att samhället såg på oss på ett annat sätt. Vi är inte lika mycket värda och har ingen framtid. Det är sorgligt, att man bedöms och diskrimineras bara för att man haft en dålig start i livet. Det är inte mitt fel, säger hon.

Det som gör mest ont i henne är att hon aldrig haft några föräldrar att luta sig mot. Hon vet ingenting om vad som hänt sin mamma och pappa, eller varför hon placerades på barnhem.

Det är som att det finns ett tomrum i hjärtat. Ett hål som inte går att fylla.

Hon beskriver livet som en konstant kamp. En kamp mot myndigheter, samhället och sina egna tankar. Men också en mer bokstavlig kamp. Mirela har så länge hon kan minnas tränat kampsporten Qwan ki do, en sport som är väldigt stor i Rumänien och Frankrike.

Jag har alltid tyckt om kampmomentet och att slåss. Jag tror det ligger i mitt blod, jag tror att pappa var en slagskämpe. Känslan av att tävla går inte att beskriva i ord.

Sporten blev ett andrum, en plats som bara var hennes. Mirelas talang gick inte att förneka. 2011 blev hon uttagen att delta i VM i Marocko. Hon kommer ihåg det så väl. Hur levande hon kände sig, och känslan som gick genom kroppen när hon fick ställa sig på prispallen.

Jag kom hem därifrån med två medaljer, varav ett var guld. Jag förväntade mig verkligen inte att vinna, jag kände mig som världens bästa slagskämpe, säger hon och ler.

Bara några år senare tog hon beslutet att lämna allt och flytta till Sverige. Vad som fick henne att göra det vill hon inte gå in på.

- Det är en lång historia. Men jag hade ingenting i Rumänien och ingenting att förlora på att åka därifrån.

Så en ljummen augustidag satte hon för första gången sin fot på Lyckseles gator. Hon bodde i en husvagn tillsammans med andra EU-migranter, och dagarna spenderade hon på en noppig filt utanför butiken Dollarstore. Framför henne stod en pappersmugg.

Jag var tvungen att tigga för att överleva, det fanns inget annat alternativ. Om jag ska vara ärligt så skämdes jag, det var tufft. Jag satt där i kylan och hoppades få lite pengar, och fick mycket problem med hälsan. Men samtidigt mötte jag så många vänliga människor. Många som gick förbi log och pratade med mig, de gav mig hopp.

Hoppet. Mirela berättar att hon alltid haft det, genom hela den sorgliga barndomen och under tiden hon tiggde.

Jag ger aldrig upp. Jag har alltid letat efter det som ger mig glädje. Trots att jag haft det så svårt så visste jag att jag någon dag skulle hitta biten jag saknade, och platsen där jag hörde hemma.

Hon slår ihop det svarta anteckningsblocket och blicken fastnar på snöflingorna som faller utanför fönstret. Aldrig hade hon kunnat ana att platsen som var hennes och pusselbitarna hon saknade fanns här, i norra Sveriges inland. Hela mitt liv och hela min tillvaro förändrades över en natt. Jag satt där och tiggde och så plötsligt kom det fram en tv-reporter som ville ställa ett par frågor om varför jag tiggde. I det tv-inslaget nämnde jag också att jag var intresserad av att börja karate, säger hon.

Vid en tv-apparat bara ett par kvarter från Mirela satt Bengt Lundström och tittade på kvällssändningen av Västerbottensnytt. Han blev berörd av hennes situation och bestämde sig för att hjälpa.

Så dagen efter jag hade varit med på nyheterna så kom Bengt fram till mig och frågade om jag ville testa på att träna karate med en klubb i Lycksele. Och det ville jag.

Sedan den dagen spenderar hon så mycket tid som möjligt på den blå mattan i Lycksele karate kais lokaler.

Jag är hedrad över att få vara med. Det är en viss annan teknik än Qwan ki do som jag är van vid, men det är väldigt roligt. Jag har haft turen att möta så många fantastiska människor i klubben.

Minuterna i lokaltv har inte bara gett henne en bästa vän i Bengt och en gemenskap i klubben. De har också gett henne ett jobb på hotell Lappland och alldeles snart en egen lägenhet.

Men egentligen är det Bengt som gjort allt det här möjligt. Han har hjälpt mig, han bryr sig och han har en speciell plats i mitt hjärta. Han är min allra bästa vän, säger hon samtidigt som hennes ögon blir spegelblanka.

Hon återkommer till hoppet om att en dag hitta den plats som är hennes, den plats där hon kan skapa sig ett liv och må bra. Den platsen är Lycksele, och när hon ska beskriva hur det känns att ha funnit den funderar hon lugnt och länge.

Jag är chockad, det är vad jag är. Helt fullkomligt chockad över att det här är mitt liv nu. Det här är allt jag någonsin drömt om. Att ha ett vardagligt liv och människor som bryr sig om mig och älskar mig för den jag är.

Hon berättar att hon tidigare haft en tro på något större, men att hon slutade tro efter allt smärtsamt hon varit med om.

Sedan kom jag hit och allt det här vackra började hända mig. Då började jag tro på Gud igen. Jag är helt säker på att jag vill leva och dö här.

Ett leende sprider sig över hennes läppar.

- Det finns inte så mycket mer som jag önskar mig av framtiden. Eller jo, kanske en sak. En dag vill jag representera det här landet i karate. ■

Text: Maria Wallin

Krigsbarn

- flykten från Karelska näset till Norsjö

Med adresslapp runt halsen kom sexårige Paavo Mjörnebrant till det västerbottniska samhället Norsjö 1944, tillsammans med två av sina bröder. Några år senare återvände bröderna till Finland, men Paavo fick TBC och blev kvar. Hemmet i Norsjö blev hans trygga punkt.

Paavo föddes 1937 i Kanneljärvi, på Karelska näset, som nummer tio i en syskonskara på tolv barn. När vinterkriget kom i november 1939 flydde familjen. Pappa Ville, som var timmerman, grävde ner sin verktygslåda i gödselstacken i hopp om att kunna återvända. Han sköt djuren för att de inte skulle lida, och precis som många av grannarna brände han ner huset för att inte de ryska soldaterna skulle kunna använda det i vinterkylan.

Ville skyndade sedan till sitt regemente medan barnen evakuerades tillsammans med mamma Tilda.

– Nu på äldre dar förstår jag hur tungt det måste ha varit att överge hemmet, säger Paavo.

I juni 1941 tog finska armén, i pakt med Tyskland, tillbaka Karelska näset. Familjen återförenades i Kanneljärvi och huset byggdes upp igen.

I närheten fanns ett fångläger, och Paavo minns hur ryska fångar hjälpte till med tröskningen. När det blev matdags var fångarna välkomna tillsammans med husfolket, men det tyckte inte grannarna om.

– Far sa att fångarna inte rådde för detta krig.

Några leksaker fanns inte, men Paavo samlade patroner och vackra glasbitar i olika färger som han hittade efter vägen. När samlingen blev större la han bitarna i en trälåda och grävde ner den vid en grindstolpe nära skogen.

– Jag undrar ibland om de ligger kvar där i lådan än idag.

När kriget för andra gången drabbade Karelen 1944, sattes Paavo tillsammans med sina två yngsta bröder på barntåget till Sverige.

– Jag minns inte om vi grät, berättar Paavo. Mor och mina systrar vinkade gråtande av oss, den bilden finns kvar i mitt huvud.

Jaakko 8 år, Paavo 6 år och Matti 4 år hade var sin adresslapp om halsen och små väskor som mor packat med smörgåsar och några klädesplagg.

Från Åbo åkte man i små båtar över till Sverige för att lura ubåtar och bombplan som svepte över Bottenviken. I Stockholm blev de avklädda, badade, snaggade och avlusade. De läkarundersöktes och fick sova i stora salar.

– Det var gudomligt att lägga sig mellan rena lakan i en egen säng, jag vet inte hur länge jag sov, berättar Paavo.

När de låg i sina sängar kom en lång och mager karl i fin uniform med många guldprydnader gående längs mittgången.

– Jag fick senare veta att det var Gustav V, han

I den här väskan stoppade mor smörgåsar och några klädesplagg inför färden från Karelen till Sverige 1944. Adresslappen satt runt halsen på lillebror Matti, Paavos egen har kommit bort under åren.

inspekterade hur vi hade det.
Barnen fick äta upp sig, sedan var det dags för den sista etappen till Norrland och Norsjö. Till sist stannade bussen vid en liten väg, men det var bara Paavo och Jaakko som fick kliva av. Fyraårige Matti måste fortsätta utan sina bröder, han grät och bankade förtvivlat på rutan.
– Så här i efterhand tror jag han for illa av det, säger Paavo sorgset, trots att han kom till bra fosterföräldrar två mil längre bort.
Paavo fick bo hos änkemannen Karl Boman och hans vuxna barn Henning, Adolf och Alma. Någon hämtade Jaakko som skulle till en annan familj. Han hamnade i grannhuset 150 meter bort.
Henning och Adolf pratade mycket, men Paavo förstod ingenting.
– Jag tyckte det var konstigt att jag inte begrep vad de sa.
Paavo satt och tittade ut genom fönstret åt det håll Jaakko försvunnit. Han var trött och hungrig och han längtade efter mor och far.
– Men mina tårar var slut.
Alma hämtade ett stort glas med grädde från en hink, som stod i jordkällaren för att kärnas till smör. Paavo förundras över att magen klarade den feta grädden när han var så hungrig.
– Men det gick bra, oj vad jag tyckte det var gott!
Paavo fick sätta sig på fosterfar Karls rygg, och bars ut till förrådet bakom storstugan. Sommartid sov Karl i det svala rummet på andra våningen. Paavo fick lägga sig bredvid i den stora sängen.
– Jag kände mig så trygg bakom den breda ryggen. Det var tyst och lugnt, jag somnade fort och sov länge.
Så småningom lärde sig Paavo prata svenska, och började trivas i sin familj.
– Jag kom till förstående och hyggligt folk det har hjälpt mig.

Jaakko och Matti reste hem till Finland 1946. Vid samma tid upptäcktes att Paavo hade TBC. Tio mil från Norsjö låg sanatoriet i Hällnäs, det blev nu hans hem under nästan tre år. Så kom den nya pas-medicinen och 1949 blev Paavo friskförklarad. Efter utskrivningen fick han flytta till Karl Bomans dotter Alma och hennes fästman Magnus.
Alma hade blivit som en mor för Paavo och Magnus blev hans andra fosterfar. Paavo trivdes bra även i sin nya familj.
Våren 1952 kom mor Tilda på besök från Finland, och Paavo följde henne hem till Salo, dit familjen flyttat. Men först skrevs ett bindande brev där Tilda lovade att Paavo skulle få återvända till Sverige om han ville. Det blev första besöket av flera under uppväxten. Familjen kommunicerade på olika sätt trots att Paavo förlorat sitt modersmål och det var roligt att träffa syskon och släkt. Men Paavo återvände varje gång till Norsjö där han hade sina rötter och sin trygghet.
– Som vuxen har jag ofta tänkt på hur ledsen mor måste ha blivit, säger Paavo.
Idag drömmer han om att göra en resa till Karelska näset, som numera ligger i Ryssland, för att återse sina barndomstrakter. Han hoppas också få tag i Matti, som familjen tappat kontakten med.
För några år sedan började Paavo skriva ner sin livshistoria för sina båda döttrars skull men det visade sig snart att många fler är intresserade av hans berättelse. Den tunna men innehållsrika boken Flykten från Karelska näset till Norsjö sålde slut på kort tid, och han fick snabbt beställa fler. Nu funderar Paavo på att skriva ytterligare en bok.
– Det finns mer att berätta, säger Paavo. Allt fler minnen dyker upp.
I sommar är det dags för en resa till Finland igen. Kanske lyckas Paavo spåra upp sin lillebror denna gång. ■

Text & foto: Karin Engman

Faktaruta Paavo Mjörnebrant
Ålder: 77
Gör: Pensionerad bilmekaniker och bensinmacksinnehavare
Bor: Norsjö
Familj: Särbo Berit i Umeå, två vuxna döttrar Katarina och Helena
Intressen: Samlar på klockor, bowlar, resor till norra Norge och Finland med husbilen
Drömmer om: Att återse Kanneljärvi, och att få träffa lillebror Matti igen

Krigsbarn från Finland under andra världskriget
Mer än 70 000 krigsbarn kom från Finland till Sverige under åren 1939-45. De yngsta var bara några månader gamla, de äldsta 14 år.
Omkring 15 000 återvände inte till Finland utan blev kvar som fosterbarn eller adoptivbarn.
Krigsbarn skickades även till Danmark och Norge, dock i betydligt mindre utsträckning.

Källor: Wikipedia, Riksförbundet finska krigsbarn, krigsbarn.se

Foto: Frida Starck Lindfors

En ung kvinna

Det sitter en ung kvinna utanför Ica-affären där jag handlar. Hon sitter där hela dagen, invirad i filtar för att klara kylan. Jag tror hon fryser ändå, men hon visar det inte. Hon ler mot alla och när någon tittar på henne kan det hända att hon säger ”hej”.

Men det är inte många som tittar på henne. Ändå passerar massor med människor hela tiden, på väg in i affären och på väg ut. När de går ut bär de på tunga kassar fulla med matvaror som de lastar in i stora bilar. Sen kör de iväg. Den unga kvinnan ser dem men de flesta med matkassarna ser inte henne. De flesta låtsas som om hon inte fanns. En del tittar argt på henne och någon kan till och med skälla ut henne. Som om hon gjort dem illa. Tagit något från dem. Sagt något fult.

En del av dem med de tunga matkassarna säger att hon tillhör en liga. Visserligen har varken polisen, de sociala myndigheterna eller olika hjälporganisationer kunnat hitta något som tyder på att hon tillhör en liga. Men de tror det ändå. Det är som om de ville tro det. Kanske för att försvara att de inte lägger några kronor i kvinnans pappmugg. Kanske för att de lyssnat för mycket på dem som inte vill att hon ska sitta där utanför Ica. Som inte vill att hon ska vara här hos oss alls.

Hon är en modig kvinna som vågar sitta där. Utlämnad, utfattig och utsatt. Hon pratar ett främmande språk, men hon gör sig förstådd med ögonen och med sitt leende. Hon förstår nog inte hur de som bär så tunga kassar kan tycka så illa om henne. Hon har ju hört att här ska finnas så många snälla människor. Hon har lämnat ett land där hon behandlades väldigt illa i hopp om att finna något bättre. Snällare människor.

Julhandeln i år i vårt land förväntas slå nytt rekord. Någon har nämnt siffran 68 miljarder kronor! Hur kan då denna lilla kvinna vara ett hot när hon bara ber om några kronor?

Det gör mig så ont att se henne. ■

Göran Holmström

Längtan efter min älskade

fångar anden av min älskade
i ett silkeslent spindelnät
innesluter tanken
i hjärtats kokong
förnimmer siluetten
av min älskade
när den speciella doften nalkas
uti minnets gömslen
spiller en tår eller två för
min älskade
när känslan av tomhet blir
för svår
ryms min längtan i varje droppe

Mikael Rubin poet
och en obotlig människa

RECEPT:
Sarmale

Rumänska kåldolmar, sjukt gott, och enklare än svenska att göra.
Dessutom med en vegetarisk variant.

1 helt syrat kålhuvud (kolla större livsmedelsbutiker, typ Willys)- ta loss bladen, skär bort nerven. Gör blad stora nog för dolmar. Hacka resten av huvudet till pizzasalladstrimlor.

Innehåll:

- 300 g rimmat fläsk/salami/ kryddig vegkorv
- 400 g köttfärs/vegfärs
- ½ dl olja
- 5 vitlöksklyftor
- 2 lökar
- 1 msk ris
- 2 msk vatten
- (tabasco, timjan, dill, peppar)

Stek lök och vitlök i olja. Tillsätt färsen, 100 gram fläsk/vegkorv, och riset. Stek en stund till. Häll sedan över vatten. Koka tills vätskan är borta.

Blanda allt och rulla in i de syrade kålbladen till dolmar. Värm olja i en stor gryta, och lägg surkålshacket ovanpå. Sen ett lager fläsk/vegkorv.
Lägg i dolmarna, toppa med surkålshack.

Tillsätt sedan:

- 1 burk krossade tomater
- 1 msk vegeta/buljong
- Ca 5 dl vatten
- Hela svartpepparkorn
- Lagerblad

Låt det småputtra i ca 90 minuter under lock. Lägg sedan ett lager skivad tomat ovanpå, och låt puttra utan lock ca 10 minuter.

Ät med ett vitt osötat bröd, typ baguett.
Och man behöver inte alltid vara så suedeza. Ät med händerna. ■

Foto: Linda Lundqvist

Mångfaldsmys eller makt?

Det är fint med mångfaldsmys. Det är trevligt att mötas över en meze från mellanöstern, lyssna på en kinesisk opera eller dansa till afrikanska trummor och det är lätt att exotifiera och stanna där när vi pratar mångfald i Sverige.

Det är bra att ta del av och möta olika kulturuttryck. Vi får chans att upptäcka och samtala kring både likheter och olikheter och kulturen är många gånger ett sätt att öppna våra hjärtan och släppa in ”den andre”.

Vi får inte stanna där. Det räcker inte med lite mångfaldsmys. Vi måste också våga tala om makt och rättigheter. Vem är överordnad och vem är underordnad? Vem är inkluderad och vem är exkluderad, vem är norm och vem är icke-norm?

När vi ger alla lika möjligheter att vara aktiva samhällsmedborgare. När många olika röster får höras. När representationen är bred. När olika uttryck, identiteter, åsikter tar plats, då får vi ett öppet och välkomnande samhälle.

Jag myser mer än gärna över en meze men jag vill också att vi vågar prata om makt! ■

Ylva Löwenborg
Regionchef
Sensus studieförbund

DIK MANUSCH PORTRÄTT

Elena en karismatisk kvinna som önskar sig ett bättre liv till sig själv, barn och barnbarn.

Foto: Britt-Inger Lundqvist

Jeppe på berget

”Folk i byn säger att Jeppe dricker, men de säger inte varför Jeppe dricker.” Orden är från Ludvig Holbergs drama Jeppe på berget och jag kommer att tänka på dem när jag läser några debattinlägg om situationen i skolan.

Debattörer menar att ungar nu för tiden (det var minsann bättre förr!) får göra vad fan de vill, kommer för sent till skolan, att barnen har makten och att lärare borde få syssla med att lära ut istället för att uppfostra. Jag förstår lärares och föräldrars frustration över en tuff situation, men lösningen ”uppfostra mera” är mest av allt populism. Att det är viktigt att komma i tid är en enkel åsikt, är det inte vettigare att fråga sig varför barn kommer för sent, fråga sig varför Jeppe dricker? Hur kan vi lösa problemen?

Många av uppfostransprofeterna talar i själva verket om lydnad. Lydnad innebär maktlöshet. De likställer lydiga barn som inte gör något väsen av sig med väluppfostrade barn. Hur blir man som människa av att vara maktlös, av att ständigt lyda? En debattör, Malin Birgersson, tycker att barn som är bortbjudna ska äta upp och tacka för maten även om de tycker att det smakar skit. Tyvärr, jag håller inte med, varken som kock eller förälder. Tycker man inte om maten jag serverar ser jag hellre att man säger ”Jag har smakat på köttfärssåsen och tyckte den var äcklig. Kan jag få mer pasta istället?”

Var det bättre förr? Jag har svårt att se att jag var så värst mycket bättre än mina barn. Vi uppförde oss inte bättre än vad våra barn gör. Emil i Lönneberga slutade inte busa för att hans koleriska farsa jagade in honom i snickarboa.

Jag tror att de föräldrar som förmår gör sitt bästa. Jag tror att eleverna vet att det inte är okej att slå sönder saker eller mobbas. Men alla föräldrar förmår heller inte, och samhället måste finnas för de barnen.

Hur kan då samhället hjälpa till? Lydnad innebär maktlöshet, och i Lindängen i Malmö har man gått en annan väg. Det har startats ett allaktivitetshus på skolan med verksamhet sju dagar i veckan. Inga aktiviteter skapas som inte har förankring hos de boende. Eleverna håller i en frukostklubb och turas om att laga mat till varandra. Med mat i magen och en känsla av att lokalerna tillhör dem så har Lindängeskolans elevers betyg också förbättrats. När Folkpartiet besöker Allaktivitetshuset berättar samordnarna hur det har gått:

”Många var skeptiska och trodde att eleverna som annars är jättestökiga aldrig skulle klara av att passa tider och ta ansvar”, säger Karin Rahmberg. Och aktivitetssamordnaren Said Mekahal fyller i: ”Men om man får möjlighet att hjälpa till så växer man som människa.”

Att tro på människor. Även barn. Även jättestökiga barn. Det tror jag är en bra början. Det är människor som byggt det här samhället, vi kan förändra det också. Och växa tillsammans. ■

Artikeln har tidigare varit publicerade i tidningen Arbetaren.
Henrik Johansson, författare

En barnsaga från förr, en barnsaga från nu

”Det var så rysligt kallt, det snöade och började bli mörka kvällen; det var också den sista kvällen på året, nyårsafton.” Så börjar H.C. Andersens saga om den lilla flickan med svavelstickorna.

Som så många andra var jag uppe i vindsförrådet och letade upp lådorna med julpynt i helgen, och där, bland några andra julböcker från min barndom låg den.

När jag var liten fick inte min mamma läsa den när jag var med, den var för sorglig. Den lilla, fattiga flickan som fryser ihjäl under nyårsnatten. Som dör av andra människors egoism, av hur andra människor väljer att blunda för hennes utsatthet. Jag klarade inte av den sagan.

När jag hittade den där på vinden slog det mig, det här är mitt barns verklighet. Det är inte han som ligger därute och fryser, vilket jag är evigt tacksam för, men han ser det varje dag. Det som för mig som barn var en så sorglig saga att jag inte klarade av att någon läste den för mig, det är nu hans vardag. Vi cyklar förbi ett av EU migranternas läger varje dag på väg till hans förskola. Hälsar och morsar och skänker pengar till de som håller till i vår stadsdel. Varje jul när jag var liten, ibland annars också, skickade vi hjälppaket till familjer. För det mesta bosatta bakom ”järnridån” som fortfarande delade Europa i två på den tiden. Min mamma tvingade oss skänka saker vi verkligen tyckte om. Solidaritet skulle inte kunna köpas i leksaksaffären. Hon ändrade sig när hon insåg att vi blev allt mer skeptiska till de där kommunistbarnen som snodde våra leksaker.

Mitt barn behöver inte skicka paket med posten, vi kan knata ner på torget och lämna våra paket där. Barnen som behöver mat, värme och någon julklapp det här året finns delvis i bilar, tält, små hemmabyggda ruckel och husvagnar i vår närhet.

Det som för mig var en fjärran värld i en sagobok, eller barn långt, långt borta är något mitt barn har i sin vardag nu. För honom är det så normalt att han när han hittar en pappersmugg på torget ställer den framför sig och säger vi skall lägga pengar i den. Hur skall man annars använda den?

Undrar vilka andra av min barndoms sagor och lekar som kommer bli mitt barns verklighet?

Minns den snälla farbrodern som bodde i vårt hus hemma i Norge innan min familj flyttade in. Han kom och hälsade på ibland, drack kaffe med mina föräldrar och hade ofta med sig små presenter till oss barn. Han var med i motståndsrörelsen under kriget och oroligt spännande. Då gick en flitigt använd smuggelrutt för flyktingar i krokarna där vi växte upp. Det visste vi, och föreställde oss att förråden, skrubbarna, källaren och vinden i det stora, gamla huset var fullt av flyktingar som vi skulle hjälpa över gränsen. Kommer denna barndomslek för mig också bli verklighet för mitt barn?

Jag har alltid beundrat kvinnan i vars hem mina föräldrar träffades. Även hon var aktiv i motståndsrörelsen och hon åkte fast. Blev så hårt torterad att hennes kropp tog skada för livet. Minns hur hon inte sov de nätterna det var fullmåne och blåsigt. Hur hon 40 år efter vaknade de nätterna med skräcken att de som var på väg över gränsen skulle åka fast. Hur molnen plötsligt skulle blåsa bort och månskenet avslöja människorna på flykt och deras guider.

Efter kriget lämnade hon sitt liv som en del av Oslos kulturelit, flyttade till sitt barndomshem och började en verksamhet med folkbildning för barn och unga. Hela huset gjordes om till kollektiv. Det bodde ungdomar i var enda vrå, jag skojar inte. De fick bo där gratis under sin utbildning, det var ständiga studiecirklar i litteratur och konst. De drev ett förlag och en teater. Att fylla barn och unga med kunskap och kultur var hennes sätt att se till att fascismen aldrig skulle resa sig igen.

Jag saknar henne, skulle önska att jag hade haft möjligheten att diskutera med henne i vuxen ålder. Samtidigt är jag så otroligt glad att hon inte ser den värld jag lever i nu. Den hade krossat hennes hjärta.

Själv sitter jag med frågan, kommer jag palla? Kommer jag? Eller kommer jag välja att börja blunda nu, lite i taget? Vilken kommer bli min verklighet framöver?

”Men i hörnet vid huset satt i den kalla morgonstunden den lilla flickan med röda kinder, med ett leende kring munnen – död, ihjälfrusen den sista kvällen på det gamla året. Nyårsmorgonen gick opp över det lilla liket, som satt med svavelstickorna, en av buntarna var nästan uppbränd. Hon har velat värma sig, sa man. Ingen visste, hur mycket vackert hon hade sett, i vilken glans hon med gamla mormor hade gått in i nyårsglädjen.” Så slutar sagan om den lilla flickan med svavelstickorna.

Hanna Höie är arkivarie, småbarnsmamma, lever och arbetar i Malmö och utgör en tredjedel av bloggkollektivet Om inte nu? ■

Hanna Höie

Möten förändrar människor – människor förändrar världen!

Jag fick en ny lillasyster när jag var nästan drygt fyrtio år gammal. Min lillasyster var inte heller så liten första gången vi träffades, nästan 25 år. Sheymaa har tillsammans med sin familj flytt hit till Sverige från Syrien. På ytan kanske det är lätt att fokusera på det som skiljer oss åt som till exempel vår ålder, vårt utseende, trosuppfattning och livserfarenheter. Men så kan det vara med systrar! Tack vare mötet med Sheymaa och hennes familj har jag fått se glimtar av ett annat liv, sett andra perspektiv och lärt mig mer om världen. Mitt liv hade varit fattigare utan mötet med min lillasyster Jag skulle vilja att vi är medmänniskor istället för mot människor. Att vi bestämmer oss för att olika är bra.

Det jag är rädd för idag är det hat och den intolerans som alltför ofta tar plats i offentligheten och som också breder ut sig i vardagliga situationer. Jag är rädd för de krafter som vill splittra Sverige och skapa ett vi och ett dom. Krafter som är mot människor och menar att Sheymaa och andra som flytt hit till Sverige skulle vara mindre värda än mig som hade turen att födas i ett fredligt och demokratiskt land.

Det är faktiskt inget annat än ren rasism och främlingsfientlighet. Det bygger på föreställningar att vi människor är indelad i raser med skilda egenskaper där alla inte har samma värde. Steget är inte långt att från detta att också börja hävda att alla grupper inte ska ha samma rättigheter.

Ytterst handlar detta om demokrati för mig. En av byggstenarna i en demokrati är den centrala utgångspunkten om att vi alla är lika i värdighet. Men det handlar också om social tillit. Samhällen där människor inte är misstänksamma mot varandra utan faktiskt känner och visar tillit har en mer fungerande demokrati, bättre ekonomisk standard, mer jämlikhet och bättre folkhälsa. Sverige är idag ett av de länder i världen som har en mycket hög social tillit. Men när vi idag alltför ofta hör röster som talar om ”Dom” finns också tecken på att den sociala tilliten minskar.

Vi har alla ett ansvar att skapa tillit, öppenhet och inkludering. Du kan göra det där du är. I dina möten med dina medmänniskor. Det kan kännas svårt och stort ibland men då har jag en sentens som följt mig i många år och som passar extra bra här uppe i norr ”Den som tror att en är för liten för att göra skillnad, har aldrig haft en mygga i sovrummet”. Gör det du kan. Gör det tillsammans med andra.

Sensus, där jag arbetar som regionchef, är ett politiskt och religiöst obundet studieförbund som sätter frågorna om mänskliga rättigheter och mångfald högt. Ett av Sensus viktigaste uppdrag som folkbildare är att bidra till demokratins utveckling på olika sätt. Varje dag skapar vi möten mellan olika människor, olika kulturella uttryck, mellan olika trosuppfattningar, mellan olika åldersgrupper, mellan människor med olika sexuell läggning, mellan olika organisationer. Vi tror att olikheter är bra, att mångfald berikar och att tilliten växer när vi möts!

Vi tror att möten förändrar människor och att människor förändrar världen! ■

Ylva Löwenborg
Regionchef
Sensus Norra Norrland

Stordåd

Jag har varit ett barn som måste tillhöra
för att kunna bli till
en tonåring som ville förstöra
och höra till något annat

Jag drömde om stordåd
att döda den hatade draken
som föröder allt vackert

lång tid var jag bedövad
av mina grandiosa fantasier
inget var tillräckligt stort
för att vara värt besväret

väntade och väntade
på den hemliga orden som skulle
uppta mig och ge mig en sak
att brinna för... vill brinna

en orden vars stormästare
lever hundratals år och
ständigt byter vistelseort i världen
men jag kände kanske inte igen dom

så jag bestämde mig för
att försöka göra något
i stället för att bara vänta
det blev så tråkigt

nu gräver jag där jag står
odlar min stickiga och törniga täppa
betraktar allt det här omkring mig
det som ständigt växlar och
mitt ansikte som nästan liknar mig vissa dagar

Kulturarbetare, estradpoet
och konstnär Tore Sundström

Lång resa för sjukhuspräst

Torbjörn Degerström, Bergsbyn, arbetar som sjukhuspräst på Sjukhuskyrkan i Skellefteå.
- Vi försöker svara upp till förväntningarna, behoven och önskemålen från sjukhuset, personalen, patienterna och patienternas anhöriga, berättar han.

54-årige Torbjörn Degerström var bara 15 år när han blev utmanad av en numera avliden präst i Sankt Olovs församling som tyckte att han skulle bli präst.

- Jag bara skrattade och tyckte att det var det mest korkade jag hade hört, berättar han.

Den tredje advent 1990 blev han formellt prästvigd i Svenska kyrkan och numera är han alltså sjukhuspräst på Skellefteå lasarett men det har varit en lång resa för honom att bli klar med vilken huvudman han ville tjäna och i vilken funktion som han ville tjänstgöra i den kyrkan.

- Jag är däremot glad och tacksam över min resa. Jag har behövt tiden för att mogna med mig själv och mina beslut.

KONSULENT INOM EFS

Han tror att utmaningen i unga år fastnade någonstans långt bak i huvudet.

- Jag utbildade mig nämligen så småningom till konsulent inom EFS för att jobba med barn- och ungdomsarbete.

Utbildningen var klar 1983 och han jobbade därefter i Bergsbyn utanför Skellefteå under ett par år.

- Jag insåg sen att jag behövde en teologisk utbildning för att kunna jobba som EFS-konsulent, så jag sökte tjänstledigt och pluggade i Uppsala i tre år.

PRÄSTVIGD PREDIKANT

Efter predikantavskiljningen i Karlstad 1989 jobbade Torbjörn Degerström som predikant inom EFS i Järvsö i fyra år.

- 1990 fick jag chansen att bli en prästvigd predikant i samband med en förnyelsegudstjänst i Uppsala mellan Svenska kyrkan och EFS. Han fick därefter erbjudande om att flytta hemåt och jobba med främst konfirmander i Skellefteå landsförsamling.

- Under de åren läste jag in 40 akademiska poäng vid sidan om mitt arbete för att kunna söka en ordinarie prästtjänst.

SKOLPRÄST PÅ EDELVIK

Torbjörn Degerström kunde söka sin första tjänst som präst i Svenska kyrkan 2000 och det blev som pastorsadjunkt i Skellefteå landsförsamling.

- Jag har därefter vikarierat som skolpräst åt Luleå stift i Skellefteå och haft en tjänst som komministratur i landsförsamlingen.

2005 fick han tjänsten som skolpräst i Sankt Olovs församling och 2011 blev han skolpräst på Edelviks folkhögskola i Burträsk.

- Jag har haft stor glädje av min långa resa och under resans gång har jag också haft förmånen att få möta oerhört många goda ledare och personer.

ANDRA ARENOR

I september 2013 klev Torbjörn Degerström in i sina nya arbetslokaler på Sjukhuskyrkan i Skellefteå.

- Jag hade väl i stora drag grepp om vad tjänsten som sjukhuspräst i Skellefteå handlade om.

Han tycker att tjänsten i mångt och mycket påminner om arbetet som skolpräst på gymnasiet.

- Det handlar ju, som i alla sammanhang som Svenska kyrkan jobbar på andra arenor än i kyrkorna, om att förstå sammanhanget och att svara upp till förväntningarna, behoven och önskemålen från sjukhuset, personalen, patienterna och patienternas anhöriga. ■

P-O Sjödin/Svenska kyrkan

Minoriteten Romer

Det är ytterst lite forskat kring minoriteten romer. Det finns många teorier om ursprunget av de fem olika grupperna och den här texten tar upp några av teorierna.

I dag har forskare kommit fram till att ett eller flera nomadfolka startade en vandring för ca 1500 år sedan i Indien. De gick via sidenvägen, och kom för ca 900 år sedan till Europa via Balkan. Under vandringen stannade några i byarna de passerade och andra slöt upp. När sen nomadfolket kom i höjd med Rumänien, delade gruppen på sig. Några gick in i Rumänien, där de förslavades. De andra fortsatte via Tyskland mot Skandinavien. När de kommer till Norden blir de för första gången omskrivna i Stockholms stads tänkebok den 29 september 1512. Men innan dess har man funnit noteringar runt om i Europa sedan 1300-talet. I mitten på 1800-talet befrias romerna i Rumänien från slaveriet och de som kunde drog därifrån. Minoriteten romer erkänns i Sverige som en nationell minoritet år 2000 och består av fem grupper, resandefolket, svenska romer, finska romer, utomnordiska romer och nyanlända romer

RESANDEFOLKET - Sinti, är den grupp som bott i Sverige längst. Resandefolket har fått utstå många övergrepp. Redan Gustav Vasa, på 1500-talet, utlyste folkmord på resandefolket. Under 1900-talet omhändertogs barnen och de vuxna utsattes för tvångssteriliseringar, något som pågick ända in på 70-talet. Resandefolket är gamla tidernas ”tattare”

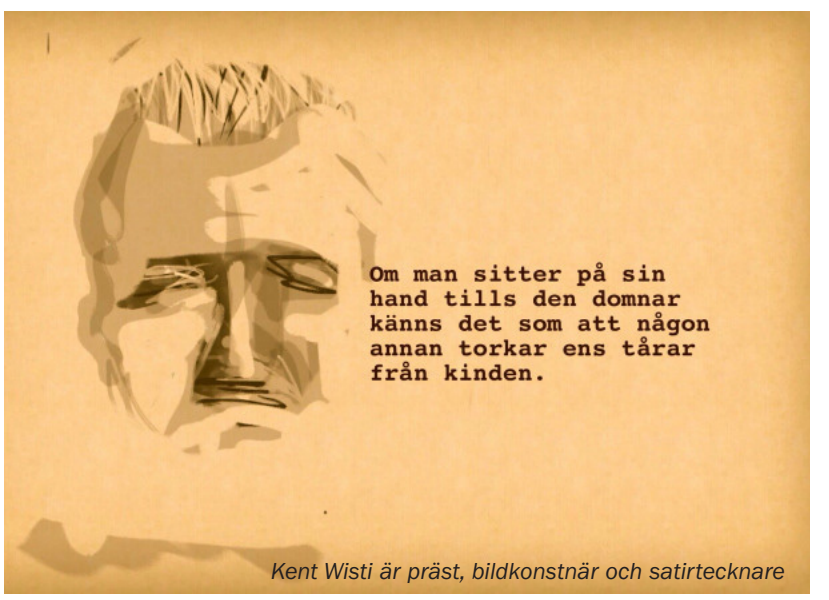
SVENSKA ROMER - Kalderash, under slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet kom en ny grupp till Sverige, främst från Ryssland och Frankrike. De fick stanna i Sverige, men inte bli bofasta utan var förvisade till särskilda områden och tältläger. Barnen fick inte heller gå i skolan. Detta förändras först på 60-talet. Svenska romer är gamla tidernas ”zigenare”

FINSKA ROMER - Kalé, är ursprungligen resande som utvisades till Finland på 1500-talet (Gustav Vasa) där de skaffade sig en egen kultur och klädstil i fångenskapen. I Finland levde många finska romer under extremt fattiga förhållanden och deras barn blev ofta tvångsomhändertagna. När Sveriges gränser åter öppnades för romer 1954 började finska romer flytta över gränsen för att få möjlighet till ett drägligt liv.

UTOMNORDISKA ROMER - Lovara och Kalderash, under slutet av 60-talet kommer ytterligare en grupp romer hit, från Polen, Ungern, Spanien, Tjeckoslovakien, Jugoslavien och övriga delar av Österuropa. Denna grupp kallas utomnordiska romer. Enligt de politiska ideal som var, bedrevs en stark assimileringspolitik när de kom, de skulle lämna sin gamla livsstil och ”tas om hand” av samhället. När samhället ska ”ta hand om”, omhändertas de romska barnen.

NYANLÄNDA ROMER - Arli och Kalderash, är oftast från Balkan och har kommit som flyktingar under de senaste tjugo åren. Vissa har haft lätt att etablera sig, medan andra haft det svårare. På senare tid har det också kommit romer från EU-länder som tack vare den fria rörligheten kunnat resa hit för att söka arbete och försörjning. De lever ofta utanför samhället, och deras tillvaro präglas ofta av hemlöshet och fattigdom. ■

Text: Britt-Inger Lundvist/Etnolog

Kent Wisti är präst, bildkonstnär och satirtecknare

Artisten som tar ställning

Poe Aslan

Poe Aslan är en stigande stjärna på den svenska hiphop-scenen. Aktuell med nya singeln – Avspärrat, tar han ytterligare ett kliv framåt med traditionella beats och träffsäkra rader i ryggen. Göteborgsrapparen som även är med i hiphop-kollektivet, UpDown Collective är inte bara känd för sin musik. Mest av allt är han känd för att ta ställning, inte minst för hemlösa då han själv har en bakgrund i hemlöshet. Dik Manush har träffat Poe Aslan för en intervju.

Hej Poe.
- Hej Kim.

Jag väljer att gå rakt på sak. Hur blev du hemlös?

- Jag var hemlös i Stockholm i tre månader när jag var 19 år. För att göra en trasig historia kort så blev jag hemlös efter att jag flydde ett kriminellt förflutet i Göteborg. Mitt liv var i fara så jag var tvungen att sticka. Soc i Stockholm ville inte ta emot mig så jag levde på gatorna och sov i allt från soprum till trappuppgångar och under broar.

Vad är ditt starkaste minne från den tiden?

- Det finns många starka minnen, som en gång när jag hade gått utan mat och vila i fem dagar, bad jag en kompis ringa in till 112 och be dem skicka en ambulans. Min plan var att jag skulle låtsas-svimma så att jag fick åka med till akuten och få vila på en sjukhusbår en stund. Planen funkade och jag kunde vila några timmar. Jag minns hur tufft det var att aldrig få vila kroppen. Jag duschade på T-centralen nån gång i veckan och hoppades varje kväll på att hitta en port som var öppen. Annars fick man sova ute eller gå runt hela natten.

Hur har det påverkat dig som person?

- Att ha varit hemlös har utan tvekan haft en avgörande påverkan på min syn på världen och på människor. Upplevelsen av att vara utstött och ensam får en att verkligen ifrågasätta vad som är värt här i livet. Man har sett så många trasiga människor och hört så många trasiga berättelser att ens egen historia är som en droppe i ett hav av gyttja.

Vad har du för råd till unga som riskerar att hamna i den sits du befann dig i?

- Överlev. Ät rester på snabbmatsrestauranger. Då äter du fortfarande bättre än 90 % av världens befolkning. Plocka pantburkar, hitta trasiga portar eller se till att ta sönder några innan natten närmar sig, då säkrar du övernattningsplats. Och sök dig till organisationer som kan hjälpa dig mot myndigheter genom att praktiskt hjälpa dig få igenom dina rättigheter m.m. KRIS är en av dem. Ja, det är väl det.

I låten ”Ni borde” så sjunger du att du vill se Alliansens politiker hemlösa. Hur tänkte du där?

- För att jag önskar våra politiker mer förståelse, empati, insikt och medmänsklighet, eller avgång! Böcker i all ära, men inget lär dig mer om hunger än en kurrande mage. Erfarenhet är den bästa läraren, som man brukar säga.

”Hela världen brinner, människor dör i svält, krig och sjukdomar”

Hur avskaffar vi hemlösheten?

- Jag tror att det viktigaste är att först se människan. Om man gör det kan man tydligt se att nåt är fel när en lever i ett löjligt överflöd medan andra knappt överlever natten. Om vi börjar med att se människan kan vi lättare identifiera problemet och dess orsak och verkan.

Varför har du valt att göra din musik politisk?

- För att det är relevant! Se hur världen ser ut och hur mycket lidande som existerar. Hela världen brinner, människor dör i svält, krig och sjukdomar, människor grupperar sig och vänder sig mot varandra, fattigdom banar väg för brottslighet och stora skattekostnader som i sin tur banar väg för hat, rasism och ännu mer strider mellan grupper. Allt annat är irelevant när människor dör. Visst kan man unna sig stunder av ignorans för att ladda batterierna, vare sig man tittar på en fotbollsmatch eller går ut på klubben för att skaka rumpa. Men det är precis vad det är... stunder av ignorans. Verkligheten väntar och människor dör fortfarande.

Sista frågan. Brukar du ge pengar till tiggare?

- Ja! Varje gång jag har mynt på mig och går förbi en person i detta utsatta läge väljer jag att bidra med det lilla jag kan.

Dik Manush tackar Poe Aslan för intervjun.■

Intervju och text: Kim Fredriksson
Foto: Poe Aslan

Mirela Stefanache

Utanför en butik i Lycksele sitter Mirela Stefanache med en kantstött pappersmugg. Få som passerar anar att de vandrat förbi en världsmästare i kampsporten Qwan ki do. Nu, tre månader senare, har hon slängt sin pappersmugg. Livet hon håller på att bygga upp i Lycksele beskriver hon som vackrare än vilken VM-medalj som helst.

Läs om hennes berättelse på sidan 19.

Dik Manusch är ett lokalt samarbete mellan:

SAMS Se alla människor i Skellefteå
Ev.-Lutherska Bekännelsekyrkan
Ursviken
Svenska kyrkan Skellefteå S:t Örjans
Sancta Maria Kyrka Skellefteå
LP Beroendevård på kristen grund
Frälsningsarmén
Norran
Skellefteå Vineyard
Missionskyrkan i Skellefteå

Nationella samarbetspartners:

RUNG
SAMS Se alla människor i Skellefteå
sensus